

“GEZETEN MET CHRISTUS IN ZIJN TROON”

“Die overwint, Ik zal hem geven met Mij te zitten in Mijn troon, gelijk als Ik overwonnen heb, en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon.” Openbaring 3:21

**Geloofsvervolgingen en geloofshelden in Italië
WALDENZEN IN NOORD EN ZUID-ITALIË**

Deel III

Overgenomen uit:

De Historie der MARTELAREN, die om de getuigenis der Evangelische Waarheid hun bloed gestort hebben van Christus onzen Zaligmaker af tot het jaar 1655.

De verschrikkelijke moord op de Waldenzen en andere vervolgingen der gelovigen.

door

Adriaan van Haamstede

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2009

INHOUD

I. De Waldenzen. De eerste protestanten en hun 800-jarige geschiedenis

Door Giorgio Tourn

HOOFDSTUK 1; WALDES EN DE "ARMEN"

HOOFDSTUK 2; JAREN VAN CRISIS

II. MARTELAREN, door A. van Haemstede

1 Arnulph, Aartsbisschop te Lyon

2. Petrus de Bruis (Bruys) en Henricus van Toulouse (=Henry van Lausanne)

3. Arnold van Brescia (Italiaans: Arnaldo da Brescia; ca. 1090-1155)

4. De Waldenzen te Lyon

III. PIEMONTE WORDT PROTESTANTS (Giorgio Tourn)

Martinus Gonin, een Waldenzer door A. van Haemstede

IV. EEN SLACHTING IN DE 16e EEUW, door Giorgio Tourn

1. De bewoners van Mirandola en Cabriera, door A. van Haemstede

2. Bartholomeüs Hector

V. REFORMATIE EN MARTELAARSCHAP, door Giorgio Tourn

VI. 3 Martelaren, door A. van Haemstede

1. Nicolaas Sartorius

2. Mr. Geffroy Varagle

3. Jan Lodewijk Paschal

VII. DE UITMOORDING VAN DE KOLONIE IN CALABRIË 1560, (Giorgio Tourn)

VIII. Een groot aantal gelovigen, om de belijdenis van het heilig Evangelie, in Calabrië omgebracht, door A. van Haemstede

I. De Waldenzen. De eerste protestanten en hun 800-jarige geschiedenis

Door Giorgio Tourn

HOOFDSTUK 1 WALDES EN DE "ARMEN"

1. EEN MAN GENAAMD WALDES

"De Armen van Lyon vonden hun oorsprong rond het jaar 1170, gesticht door een zekere burger uit Lyon met de naam Valdesius of Valdensis, aan wie zijn volgelingen hun naam Waldenzen' ontleenden. De persoon in kwestie was een rijk man, maar al zijn weelde prijsgevend besloot hij in navolging van de Apostelen een leven van armoede en evangelische volkomenheid te leiden. Hij liet de Evangeliën en enkele andere bijbelboeken vertalen in de volkstaal, alsmede een paar geschriften van de Heiligen Augustinus, Hiëronymus, Ambrosius en Gregorius, die hij 'spreuken' noemde. Hij las deze zeer aandachtig zonder echter veel van de strekking te begrijpen. Zelfingenomen als hij was en weinig ontwikkeld eigende hij zich tenslotte de apostolische voorrechten toe. Gedreven door verwaandheid waagde hij het, het Evangelie op straten en pleinen te prediken waardoor hij veel volgelingen maakte, mannen zowel als vrouwen. Hij bracht zijn arrogante houding op hen over en stuurde hen op pad om op hun beurt te prediken. Deze mensen, onontwikkeld en analfabeet, gingen rond door de dorpen, betraden huizen en zelfs kerken, vele dwalingen verspreidend. Zij werden ontboden bij de aartsbisschop van Lyon die hen waarschuwde, maar zij weigerden hem te gehoorzamen. Zij verhulden hun dwaasheid door te zeggen dat zij God meer moesten gehoorzamen dan mensen, daar God de Apostelen bevolen had het Evangelie te prediken aan alle creaturen. En zo minachtten zij tenslotte de prelaten en de geestelijkheid, hen ervan beschuldigend dat ze rijk waren en een welgesteld leven leidden. Daarom kenden zij zichzelf toe wat aan de Apostelen voorbehouden was met de pretentie hun na- en opvolgers te zijn krachtens hun onjuiste armoedegelofte en een geveinsde heiligheid. Vanwege deze ongehoorzaamheid en deze arrogante toe-eigening van een taak die hen niet toebehoort, die van de prediking, werden zij geëxcommuniceerd en verdreven uit hun land."

Deze tekst uit de archieven van de Franse Inquisitie is een eerlijk maar tendentius verslag, dat een functionaris in het midden van de 13e eeuw over de *Waldenzen van de Languedoc* heeft opgesteld. Volgens hem gaat het om gevaarlijke elementen die men in de gaten moet houden en moet onderdrukken, omdat zij de eenheid van het geloof in gevaar brengen. Wie zijn in werkelijkheid deze "Armen van Lyon", die door de aartsbisschop van de stad geëxcommuniceerd zijn?

Alles is begonnen met die "man, genaamd Valdesius". Hij was als gelovige een buitengewone persoonlijkheid die met zijn vrienden wist samen te leven zonder zich boven hen te verheffen. Hij heeft geen geschreven materiaal nagelaten, maar zich beperkt tot het aangeven van enkele regels en het uitdragen van zijn geloof. De Waldenzenbeweging heeft dit geloof niet gekopieerd, noch geïmiteerd of nagevolgd, maar opnieuw beleefd. Hij was geen hoofdman, geen leraar of voorbeeld, maar een wegwijzer voor vele generaties christenen. Dit feit is zeer belangrijk: in tegenstelling tot de Franciscanen hebben de Waldenzen het leven van hun voorman niet door legenden en wonderen opgesierd. Zij hebben ook geen heilige van hem gemaakt, maar zich ertoe beperkt zich vast te houden aan zijn geloofskeuze en zijn ervaring: het enige belangrijke.

Hoe luidt zijn naam nu eigenlijk? De oudste bronnen melden ons deze in het Latijn als Valdesius of Valdensis, wat men in de landstaal terugvindt als Valdès (in het Nederlands Waldes of Waldus). We weten niets over zijn afkomst, over zijn jeugd of over zijn allerlaatste levensjaren. De traditie wil dat hij getrouwd was en twee dochters had, maar de houding van zijn familie is voor het vervolg niet van belang en slechts in het duister gehuld. Wat zijn positie in Lyon betreft is er meer duidelijkheid. Waldes is een man van aanzienlijke rijkdom, zeer waarschijnlijk een koopman; zeker geen klein handelaartje, maar iemand die in het groot zaken doet. Men zegt dat hij eens kritiek te verduren kreeg als uitbouter en als woekeraar. Hij is een belangrijk man, heeft een vinger in de pap in politieke aangelegenheden en bekleedt hoge administratieve functies binnen de curie. Misschien is zijn positie niet veel anders dan die van veel hedendaagse prominente zakenlieden met hun verschillende politieke of kerkelijke functies.

Rond de jaren 1173-1176 gebeurt er in zijn leven iets dat grote gevolgen heeft; het brengt hem tot een radicale omkering. Wat zich precies voorgedaan heeft zullen we waarschijnlijk nooit weten. Als men zich later echter voor zijn levensverhaal gaat interesseren en berichten daarover gaat bijeengaren, beginnen zeer verschillende verklaringen van deze crisis te circuleren. Sommige zijn zo poëtisch dat het de moeite waard is ze op te nemen.

Waldes, vertelt een kroniekschrijver, kwam op zekere dag uit de mis en praatte op het plein wat met zijn vrienden. Op de hoek van het plein stond een minstreel te zingen, die zichzelf op zijn instrument begeleidde. Het lied verhaalde de legende van de in de Middeleeuwen zeer beroemde Heilige Alexis, de rijke en verwende telg uit een adellijke familie die plotseling, in zijn huwelijksnacht, bruid en familie verliet om een pelgrimage te maken naar het Heilige Land. Na jaren keerde hij terug, maar hij was door het lijden zo misvormd dat niemand hem herkende. Men liet hem in een ruimte onder een oude trap sterven en pas na zijn dood ontdekte men zijn ware identiteit. (Van zulke verhalen, vol onverwachte wendingen, geniet het gewone volk, alles zit erin: het Oosten, rijkdom, dood en de minstreel die vertelt - het lijkt op de bioscoop van nu.)

Waldes was geraakt door het verhaal en nodigde de minstreel bij hem thuis om het verhaal nog eens te horen. Al luisterend begon hij in Alexis een na te volgen voorbeeld te zien, een oproep tot iets soortgelijks door afstand te doen van alle bezit. Volgens deze kroniek echter werd de beslissing duidelijker toen Waldes een bevriend theoloog in de domkerk raadpleegde. Na een lang gesprek wist de prediker tenslotte geen antwoord meer te geven, dat de onrustige koopman kon bevredigen. Hij nam het Evangelie en las hem de tekst uit Mattheüs 19:21 voor, waarin Jezus de rijke jongeling nodigt al zijn goederen te verkopen, de opbrengst aan de armen te geven en Hem te volgen.

Een latere, weliswaar enigszins geromantiseerde versie suggereert dat Waldes in een crisis geraakt zou zijn door de plotselinge dood van een vriend tijdens een banket. Hij zou zich afgevraagd hebben: "Wat zal er met mijn ziel gebeuren als ik moet sterven?" Na weken van geestelijke worsteling zou hij besloten hebben zijn leven te veranderen.

Deze verhalen, die niet vrij zijn van dichterlijke elementen, bevatten niettemin een waarheid: de crisis van Waldes was een geestelijke crisis en werd door hem ervaren als een probleem dat samenhang met het Evangelie. "Waldes - zo schreef een historicus - *is een middeleeuwer die in zijn stad de Christus der Schriften heeft ontmoet.*"

De gevolgen van de levenscrisis bij Waldes zijn echter interessanter dan de aanleiding daartoe. Beide uitvloeiselen zijn even opvallend. Hij besluit stukken uit de Bijbel te laten vertalen in de volkstaal, zoals die in de streek rond Lyon gesproken werd, om deze te kunnen lezen.

Ten tweede stopt hij met zijn activiteiten, doet hij afstand van zijn bezittingen, die hij onder de armen verdeelt en leeft hij van aalmoezen. Deze twee besluiten zijn nauw aan elkaar

verwant, hoewel we niet weten of het ene volgde op het andere of dat beide gelijktijdig genomen werden. Het bedrag dat nodig was voor het vertalen en kopiëren van de Bijbelboeken moet aanzienlijk geweest zijn; men kan daarom aannemen dat Waldes dit liet doen toen hij nog in het bezit was van zijn goederen.

Het lezen van de Heilige Schrift is op zich niet bijzonder of tegen de regels van de kerk. Hier echter wordt deze gelezen en toegelicht in de volkstaal, in het openbaar, door een niet-priester. Minder ongewoon is de armoedegelofte, getuige de vele monniken en kluizenaars in de Middeleeuwen. In het geval van Waldes is er echter toch iets bijzonders. Ten eerste gaat hij bewust niet in een klooster, maar blijft hij leek. Bovendien lijkt hij zijn armoede niet te beschouwen als een daad van verdienste maar als een soort protest. Een kroniek vertelt dat, toen hij bezig was zijn laatste bezittingen te verdelen, een menigte spotters zich voor zijn huis verzamelde en de gek met hem stak. Waldes zou toen gezegd hebben: "Burgers en vrienden, ... ik ben niet gek zoals jullie denken, maar ik wreek mijzelf op hen die mij onderdrukten en mij ertoe brachten meer van geld dan van God te houden. Ik doe dit voor mezelf en voor jullie: voor mezelf, zodat, als ik van nu aan nog iets bezit, jullie me inderdaad dwaas kunnen noemen - voor jullie, opdat jullie ook leren je hoop op God te stellen en niet op rijkdom ..."

2. DE "ARMEN"

Al heel snel verzamelen vrienden en bekenden zich rondom Waldes, aangetrokken door zijn spreken en vooral door het nieuwe van zijn geloofsbeleving. Op deze manier ontstaat zo een soort kleine gemeenschap die zich een heel betekenisvolle naam kiest: "De Armen van geest"¹. Het is de term die Jezus gebruikt heeft toen Hij in de Bergrede over zijn volgelingen sprak (Mattheüs 5:3). Waldes en zijn vrienden willen hiermee zeggen dat het hun ideaal is een gemeenschap te vormen gelijk aan die van de eerste discipelen van Jezus; een gemeenschap die leeft van zijn Woord en Hem gehoorzaamt.

Opvallend bij deze groepering is de vrijheid waarmee het christelijk geloof beleefd wordt; een vrijheid volvreugde en vindingrijkheid. De gedachte aan protest tegen de kerk, of verzet tegen het gezag ervan, komt pas veel later. De "Armen van geest" willen het christelijk geloof niet veranderen noch er een omwenteling in teweeg brengen, zij willen het slechts opnieuw beleven in de oorspronkelijke echtheid. Hun beweging was kortom een 'opwekkingsbeweging' zoals er vele waren in de Middeleeuwen zowel als in later tijden (te denken valt bijvoorbeeld aan het Reveil in de 19e eeuw).

De term "Armen" moet niet tot de misvatting leiden als zouden zij als een groep bedelaars of 'hippies' door de straten zwerven. Het zijn mannen en vrouwen uit alle sociale lagen, maar de oorspronkelijke kern schijnt bestaan te hebben uit personen die actief waren in het stadsleven zoals handelaren en ambachtslieden. Er zijn ook enkele priesters onder hen en al spoedig een aantal intellectuelen, verenigd rondom Durandus van Huesca, die de theoloog van de groep werd. De omgang met het Evangelie heeft al deze mensen de ogen geopend voor het probleem van het menselijk lijden, de ellende en de menselijke nood rondom hen.

Wat bij hen bijzonder opvalt (ook vermeld in het geciteerde inquisitierapport) is de gedachte te kunnen en moeten leven "als de Apostelen". Als christenen, maar vervuld met een opdracht "De beslissing die we genomen hebben is deze: het geloof in God en de sacramenten van de kerk tot onze dood te onderhouden... in vrijheid te preken, overeenkomstig de genade die God een ieder van ons gegeven heeft; hiermee zullen we tot elke prijs doorgaan."

Zo zal Durandus zich enkele jaren later uitdrukken. "In vrijheid" betekent niet 'hoe dan ook', op een oncontroleerbare manier, maar simpelweg dat men God de vrijmacht toekent om binnen de kerk zijn spreekbuis te kiezen. Hun prediking is eenvoudig en direct, zonder de pretentie van een nieuwe leer. Zij beperken zich ertoe het volk op te roepen tot berouw, tot

¹ Niet arm aan Geest, (de Geest van God) maar arm van geest. Een gevoelige behoefte dat de menselijke geest met Gods Geest vervuld mag worden. In sommige gevallen wordt er ook lichamelijke armoede mee bedoeld.

goede werken en tot een echt christelijk leven. Zij aarzelen niet ook vrouwen in het preken te betrekken, tot ergernis van de gevestigde orde, de kerk voorop, daarmee ingaand tegen één van de diepste gewortelde vooroordelen van die tijd.

De woorden van Jezus in Mattheus 10, als Hij zijn discipelen uitstuurt, worden een oriënteringspunt voor hun gedrag. Deze woorden leven zij letterlijk na: *uitgaande twee aan twee, gekleed in ruwe kleding, levend van aalmoezen, sandalen aan de voeten*. Vanwege dit laatste feit noemde de plaatselijke bevolking hen ironisch "die met de sandalen". Het probleem dat de Armen oproepen ligt dus niet in hun armoede-ideaal of in hun christelijke levensstijl, maar wordt gevormd door hun prediking van het Evangelie en hun zelfstandigheid als christelijke gemeenschap. Nieuwe tijden naderen, een nieuwe maatschappijvorm is in de maak. De vraag is hoe de christenen zullen reageren op de oproep van Jezus. In plaats van een te verwaarlozen product van middeleeuwse vroomheid of een marginaal verschijnsel te zijn, staan Waldes en ,de zijnen juist in het hart van de Christenheid. Zij vormen een "onbeduidende minderheid", maar als zo vaak in de geschiedenis zijn het juist zulke minderheden die fundamentele vragen opwerpen: vragen waarbij het lot van een maatschappij op het spel staat.

Twee van de vele elementen moeten nader belicht worden om hun houding en vooral hun latere geschiedenis te begrijpen.

Allereerst willen de Armen preken, maar tegelijkertijd een lekengemeenschap blijven. Zij stichten niet een religieuze orde, gaan niet in een klooster. Zij weigeren één van hen te benoemen als leider die als een soort 'borg' voor hen zou kunnen optreden tegenover de autoriteiten; "Jezus - zeggen zij - is onze Borg". Niet voor niets gebruiken de Waldenzen in Lombardije om hun beweging aan te duiden een karakteristieke term uit de handelswereld, *societas*, genootschap, dat wil zeggen een groep 'leden'. Geen broederschap of convent, maar een vereniging van mensen die gemeenschappelijke ideeën en interesses hebben, net als handelslieden bij het oprichten van een vennootschap. Zij zijn vrienden die verbonden zijn in een missionaire taak.

In de tweede plaats willen ze blijven wie ze zijn, betrokken bij het leven in hun stad. Zij ontvluchten deze niet op zoek naar de eenzaamheid, zoals vele kluizenaars, maar bezoeken de plaatselijke kerken, de pleinen en de huizen om hun boodschap uit te dragen. Zij zijn en blijven burgers van Lyon, een van de grootste steden van West-Europa, de plaats waar kruistochten voorbijgetrokken zijn, waar St. Bernardus gepreekt heeft en waar zojuist de bouw begonnen is van de grote St. Johannes-kathedraal om aan de levensdrang en de vorming van de nieuwe maatschappij uitdrukking te geven. Dit is hun wereld en hier is het dat zij hun roeping willen volgen.

3. EXCOMMUNICATIE

Dit alles was niet revolutionair. Het initiatief van Waldes en de Armen kon door de hiërarchie dan ook alleen maar goedgekeurd worden. In het begin is ook de aartsbisschop Guichard hun goedgezind.

Echter, de confrontatie blijft niet lang uit en gaat over de kwestie die voor beide partijen fundamenteel is: het preekrecht. Guichard zegt: "Wij bisschoppen zijn hier om te preken, het is onze taak en wij hebben het recht ertoe als opvolgers van de Apostelen." "In tegendeel - antwoorden de Armen - dat recht behoort toe aan een ieder die leeft zoals de Apostelen van Jezus."

Juist als deze eerste spanningen zich beginnen te ontwikkelen vindt in 1179 in Rome het Derde Lateraans Concilie plaats en dus reizen Waldes en enkele metgezellen naar de Eeuwige Stad om hun probleem voor te leggen aan de kerkvaders. De concilievergadering, het eerste

grote tribunaal van de Rooms- Katholieke kerk, sanctioneert definitief de nieuwe koers van de pauselijke politiek, ingezet door Gregorius VII. In die tijd heeft de kerk zich niet slechts bevrijd van de keizerlijke macht, maar ook een nieuw gevoel van zelfbewustzijn verworven. Een concilie van de overwinning dus - maar tegelijkertijd sluipt de angst door de rijen. De bisschoppen uit de Languedoc en de Provence in Zuid-Frankrijk melden de bedreigende opmars van de Katharen, waardoor het nieuwe evenwicht in gevaar komt.

De *Kathaarse* beweging (van het Griekse *kátharos*, wat 'zuiver' betekent) is oorspronkelijk een evangelische beweging, zoals er zoveel waren in middeleeuws Frankrijk. De nadruk wordt daarbij gelegd op *Evangelische waarheden als zuiverheid en geloofwaardigheid*.

Echter, onder invloed van andersdenkende elementen uit Oost-Europa, in het bijzonder de Bogomielen, ondergaat de Kathaarse beweging een duidelijke verandering. Zij stellen zich open voor onmiskenbaar filosofische bespiegelingen: "De wereld is de plaats van een strijd tussen het goed en het kwaad - aldus de Katharen - en de gelovige moet daaraan deelnemen door al het materiële (lichamelijke) te verzaken, want dat is het kwaad." Zij verwerpen het huwelijk (beschouwd als iets slechts omdat andere wezens daaruit voortkomen), weigeren bepaald voedsel te eten, verachten rijkdom, praktiseren in het algemeen een zeer sober leven en vasten geregeld. De beweging verspreidt zich allengs, dankzij de strakke organisatie en de steun van de heersende klassen in Zuid-Frankrijk. Het Katharendom is niet zomaar een zaak van wat denkbeelden, maar een heuse godsdienstige gemeenschap met eigen voorgangers (*bons hommes*), leden (*perfetti*) en sympathisanten. Er zijn ook rituelen, ceremonies, heilige boeken en beraadslagende bijeenkomsten. Daar de Katharen zich verzetten tegen de luxe van de geestelijkheid en de macht van de kerk, verwerven zij de sympathie van bepaalde edelen, kooplieden en anderen, die zich verzetten tegen de politiek van de Gregoriaanse hervorming. De Provençaalse maatschappij, in die tijd de meest ontwikkelde van Europa, wordt praktisch geheel voor de beweging gewonnen.

De 'Armen' gaan vol vertrouwen naar Rome en worden hier door de 'vaders' ontvangen. Volgens overlevering keurt de paus zelf, aan wie zij hun Bijbelvertaling overhandigd hebben, hun voornemens goed en voor wat de prediking betreft stuurt hij ze terug naar hun bisschop. Ook al probeert de Engelse kanunnik Walter Map, die hen aan een verhoor onderwerpt, hun gebrek aan theologische kennis belachelijk te maken, toch wordt geen enkele veroordeling tegen hen uitgesproken.

Terug in Lyon gaan ze door met preken, niet alleen evangeliserend, door op te wekken tot berouw en goede werken, maar ook theologisch, door zich te werpen op de verdediging van het christelijk geloof tegen de leer van de Katharen. Zij willen tonen dat zij geen ketters zijn op zoek naar iets nieuws, maar christenen wier leven gebaseerd is op het Evangelie. In dit verband bewijst een pas enkele jaren geleden aan het licht gekomen document dat Waldes bewust *volledig binnen het lichaam van de kerk wil staan*, terwijl hij tegelijkertijd probeert de evangelische roeping te vervullen.

Omstreeks 1180 bezoekt Henry de March, pauselijk gezant, Zuid-Frankrijk om een kruistocht tegen de Katharen te organiseren en ontmoet hij Waldes. Hij ondervraagt hem opnieuw en als bewijs van zijn trouw laat hij Waldes een katholieke geloofsbelijdenis onderschrijven, dezelfde die iedere bisschop tekent bij zijn ambtsaanvaarding. Zo duidelijk ligt voor Waldes de zaak, dat hij hier zonder aarzeling aan voldoet. Waldes voegt echter iets van zichzelf toe: *leven in armoede, in gehoorzaamheid aan het voorschrift*. De zaak is voor hem fundamenteel en zonder zich er misschien van bewust te zijn, bevestigt hij zo dat zijn roeping niet vanuit de kerk kwam, maar van God zelf (de armoede is niet een 'raadgeving' om volmaakt te worden, zoals voor de monniken; het is een goddelijk bevel). Het Evangelie spreekt hem, een leek, rechtstreeks aan, zonder tussenpersoon. Als dan ook de kerkelijke overheid - altijd argwanend

tegenover elke soort van lekenactiviteit die zou kunnen ontsnappen aan kerkelijke controle - hem het preken verbiedt, weigeren Waldes en zijn Armen te gehoorzamen. Om zich te rechtvaardigen citeren zij de woorden van Petrus voor het Sanhedrin: "Beslist zelf, of het recht is voor God, meer aan u dan aan God gehoor te geven." (Handelingen 4:19). Waldes is hier dus werkelijk een Petrus, de apostel die waakzaam was om het woord van God te verdedigen tegenover de druk van de kerkelijke traditie.

Verdreven uit Lyon beginnen de Armen hun opdracht te vervullen in de Languedoc. Hoewel nog niet formeel veroordeeld zijn ze zeer verdacht. Zij blijven zichzelf beschouwen als katholieke christenen en ontplooiën een buitengewone polemische en missionaire activiteit. Zij schrijven traktaten, organiseren openbare discussies en preken op marktplaatsen en straten tegen de ketterij van de Katharen. Het is niet eenvoudig voor de Kathaarse voorgangers, de zogenaamde *bons hommes*, om hun argumenten te weerleggen. In tegenstelling tot de plaatselijke priesters zijn de Waldenzen zelf ook arm en met de Bijbel in de hand spreken zij met apostolische overtuiging.

Een ervaring in die tijd verandert echter hun gemeenschap fundamenteel. Zij ontmoeten niet alleen actieve Katharen maar ook vele andere dissidenten: volgelingen van *Peter de Bruys*, van de **monnik Henry** en van anderen.

Dezen verwijten het Roomse instituut tekortkomingen waarop de Waldenzen tot nu toe geen acht sloegen: macht, luxe, een verdorven leer door zaken als verering van heiligen en relikwieën, gebeden voor de doden enz. Langzaam beïnvloed door de denkbeelden verandert de beweging van de Armen geleidelijk van een beweging van speciale vroomheid in een van wezenlijk protest en wordt daardoor radicaler. Het gevolg is dat de kerkelijke autoriteiten een hardere positie tegenover hen innemen; *men besluit hen uit de weg te ruimen, zoals men met alle dissidenten gedaan had.*

De 'Armen' worden in de eerste plaats op cultureel vlak gediskwalificeerd. Beroemde mannen als Alain de Lille, professor in Montpellier, en Bernardus, de geleerde monnik van Fontcaude, zijn snel klaar met het fenomeen "Waldenzen". Volgens hen stellen ze niets voor. Op theologisch niveau zijn het domkoppen die zich iets verbeelden zonder gestudeerd te hebben, zelfgeleerde wauwelaars. Sociaal gezien zijn het nietsnutten die bedelend rondtrekken, klaplopers en hysterische vrouwen. Moreel is hun bedrog duidelijk: het gaat om huichelaars die mooie redevoeringen tot geloofsvernieuwing voorwenden, maar die in werkelijkheid opstand zaaien.

De onderdrukking is echter niet alleen cultureel maar ook politiek. In 1184 vragen de Franse bisschoppen aan het Concilie van Verona de Waldenzen op te nemen op de lijst van 'veroordeelde bewegingen'. In 1190 vaardigt de bisschop van Narbonne een veroordeling tot ketterij uit. Alfonso van Aragon, wiens domein zich uitstrekt tot de Provence, verjaagt hen uit zijn gebied. De bisschop van Toul beveelt hun arrestatie en gerechtelijke veroordeling. *Van nu af kan men zeggen dat de zaak van de Waldenzen binnen het bereik van de Roomse kerk is afgesloten.*

DOCUMENTEN

1. NAAKT, IN NAVOLGING VAN EEN NAAKTE CHRISTUS (1179)

We hebben de Waldenzen gezien op het Concilie in Rome onder paus Alexander III; eenvoudige en ongeletterde mannen, *die hun naam ontleen aan die van hun leider*, ene Waldes, een burger van Lyon... Zij vroegen dringend toestemming om te prediken, zichzelf hiertoe volledig in staat achtend hoewel zij slechts betweters zijn...

Als de minste van vele gedelegeerden bespote ik hen, opdat hun verzoek twijfelachtig zou worden... Ik maakte mij op om mijn pijlen op hen af te schieten en, in bijzijn van vele geleerden en deskundigen inzake het canoniek recht, werden mij twee Waldenzen voorgeleid die als de leiders van hun sekte beschouwd werden... Ik stelde hun eenvoudige vragen over zaken die iedereen behoort te weten, wel wetend dat de ezel, die gewend is distels te eten, de sla veracht.

- "Gelooft u in God de Vader?" Zij antwoordden: "Ja, wij geloven in Hem". - "En in de Zoon?" Zij antwoordden: "Ja, wij geloven in Hem".

- "En in de Heilige Geest?" Zij antwoordden: "Ja, wij geloven in Hem". Toen voegde ik toe:

- "Ook in de moeder van Christus?" En zij opnieuw: "Ja, wij geloven in haar (*).

Na dit laatste antwoord ging er een hoongelach op en trokken zij zich, door allen bespot, in verwarring terug...

Deze mensen hebben geen vaste woonplaats maar gaan twee aan twee rond, blootsvoets en gekleed in ruwe mantels. Zij hebben geen persoonlijke eigendommen maar bezitten alles gemeenschappelijk zoals de apostelen. Naakt volgen zij een naakte Christus na. Zij zijn nog met weinigen want ze hebben nog geen wortel kunnen schieten, maar als we hen hun gang laten gaan zullen zij ons allen verjagen.

(*) Deze laatste vraag is een valstrik want in de scholastische theologie kon "geloven in" alleen betrekking hebben op de Drieëenheid en bovendien is de aanduiding "Moeder van Christus" als Nestoriaanse ketterij veroordeeld; op het Concilie van Efeze in 431 is de titel voor Maria vastgesteld als "Moeder van God".

BRON: Walter Map, 'De Nugis Curialium' in Enchiridion Fontium Valdensium I. Uitg. door Giovanni Gonnet, Torre Pellice, 1958, pag. 122 e.v.

2. GELOOFSBELIJDENIS VAN WALDES (1180)

In de naam van de Vader, Zoon en Heilige Geest en van de gezegende en eeuwige maagd Maria.

Het zij door alle gelovigen opgemerkt dat ik, Valdesius, en al mijn broeders, op de Heilige Evangeliën verklaren dat wij met ons gehele hart geloven en openlijk belijden dat Vader, Zoon en Heilige Geest drie Personen zijn, één van Wezen, eeuwig en alomtegenwoordig...

Wij geloven stellig en verklaren uitdrukkelijk dat de belichaming van de Goddelijkheid niet plaats vond in de Vader en niet in de Heilige Geest maar enkel en alleen in de Zoon, zodat Hij, die Zoon van God de Vader was, ook voluit mens werd, geboren uit zijn moeder... In Hem bestaan twee naturen, God en mens in één persoon... Hij at, dronk, sliep, raakte vermoeid en rustte uit na zijn reizen...

Wij geloven met het hart en belijden met de mond dat er één Heilige Katholieke kerk is, apostolisch en onbevlekt, waarbuiten niemand zalig kan worden; evenzo geloven wij in de

sacramenten van de kerk die door de onzichtbare en onbegrijpelijke macht van de Heilige Geest toegediend worden; sacramenten die ook rechtmatig toegediend kunnen worden door een zondig priester...

Wij erkennen dat er vergiffenis is bij God voor die zondaren, die van harte berouw hebben, dat met de mond belijden en naar de Schriften genoegdoening geven door goede werken; en wij roepen hen hiertoe van harte op...

Wij geloven stellig in het komende oordeel en in het feit dat ieder mens beloning of straf zal ontvangen overeenkomstig hetgeen hij gedaan heeft in het vlees...

En daar, volgens de apostel Jacobus, geloof zonder werken dood is, hebben wij deze wereld vaarwel gezegd en al wat wij bezaten verdeeld onder de armen, naar de wil van God. Wij hebben besloten zelf arm te zijn, zonder bezorgd te zijn voor de dag van morgen en van niemand goud, zilver of iets anders aan te nemen met uitzondering van kleding en dagelijks voedsel. Wij hebben ons als doe] voor ogen gesteld de raadgevingen van het Evangelie als geboden te vervullen.

Wij geloven dat degene die de wereld niet verzaakt, maar een betamelijk leven leidt, aalmoezen geeft en andere goede werken doet met zijn bezittingen en de geboden des Heren naleeft, zalig kan worden.

Wij bevelen ons in uw goeddunken aan, broeders, opdat als iemand bij u komt en beweert een van ons te zijn, u er zeker van kunt zijn dat hij niet een van ons is als hij niet ditzelfde geloof belijdt.

BRON: 'Profession de foi de Valdès' uit het jaar 1180 in *Enchiridion Fontium Valdensium I*. Uitg. Giovanni Gonnet, Claudiana, Torre Pellice, 1958, pag. 32.

HOOFDSTUK 2 JAREN VAN CRISIS

1. DE LOMBARDEN

Het nieuws van de beweging rond Waldes verspreidt zich snel. Heel spoedig reikt het tot over de Alpen in Noord-Italië, een streek van centraal belang in de geschiedenis van de Middeleeuwen. Zoals Montpellier en Chartres de symbolen zijn van de 13e-eeuwse cultuur, zo zijn Milaan en Piacenza in dezelfde periode toonbeelden van vernieuwd economisch leven. Lombardije, zoals de hele streek generaliserend genoemd wordt, is het andere gezicht van het nieuwe Europa. Hier speelt zich de grote strijd af tussen keizer en paus, hier staat de toekomst van de beschaving op het spel.

In Lombardije is kritiek op de kerk al tientallen jaren heel gewoon en niet alleen op de aristocratische wijze van de Katharen, die in alle steden met bloeiende groepen aanwezig zijn, maar op een meer algemene en volkse manier. Hier heeft de *pataria* gewerkt, de spontane en gevoelsmatige beweging van het gewone volk tegen de corrupte en politiek georiënteerde geestelijkheid. Als religieus verschijnsel is de *pataria* weliswaar al voorbij, maar er blijft toch een zekere 'patarijse' mentaliteit achter: kritisch en afkerig van geschipper. Nog steeds aanwezig en actief zijn de volgelingen van Arnold van Brescia. Na heel Europa doorgetrokken te zijn en alle gebieden met dissidenten bezocht te hebben, is deze geniale leerling van Abaelardus er in geslaagd zijn universitaire kennis aan te wenden ten behoeve van een volksbeweging in Rome. Als eerste heeft hij aangedrongen op een volledige scheiding van kerk en staat en zich ingezet voor de realisering ervan.

In deze situatie is de positie van de 'Armen' anders dan in Zuid-Frankrijk. Zij brengen hier hun boodschap niet als iets nieuws, maar hun aanwezigheid werkt als een katalysator op de aanwezige gevoelens van religieuze onrust; zij verenigen het totaal aan 'ketterdom' in het godsdienstig dwarsliggende Lombardije, zij geven het vorm en stem. De Armen vormen een oriënterings-punt, niet omdat zij talrijker of machtiger zijn, maar omdat zij helderder ideeën hebben. Zo weten de volgelingen van Waldes hun vernieuwingsaanbod een plaats te geven tussen de sectarische theorieën van de Katharen en de antiklerikale onverdraagzaamheid van de "Arnoldisten". Zij motiveren hun stellingname vanuit het Evangelie, een stellingname die niet slechts bepaald

is door de keizerlijke politiek en de strijd tegen kerkelijke corruptie, maar geformuleerd is in een rechttoe-rechtaan christelijke geest.

Het is echter wel opmerkelijk dat het optreden van de 'Armen' in Lombardije autonoom is ten opzichte van de Lyonese lijn; al heel snel spreekt men dan ook van "Lombardische Armen" en pedemontani ter onderscheiding van "Lyonezen" en ultramontani.

Hoe is nu deze Italiaanse lijn van het Waldenzendom te karakteriseren? De Lombarden vinden dat het apostolische leven het uitgangspunt moet vormen voor iedere christelijke gemeenschap, maar dit impliceert niet noodzakelijkerwijze een 'vagebond-mentaliteit': men kan het ook beleven in een concrete betrokkenheid. Zij zijn van mening dat prekend het platteland doortrekken een manier is om te leven "als de apostelen", maar niet de enige manier. Het is ook mogelijk met de broeders en zusters een onzelfzuchtig leven te delen. Met andere woorden: 'de Armen van Lombardije' benadrukken wat in Handelingen 14 over de eerste christelijke gemeenschap staat opgetekend, terwijl de 'Armen van Lyon' hun fundamentele evangelische oriëntatie vinden in de zendingsboodschap van Jezus in Mattheüs 10.

Het is geen toeval dat het belangrijkste discussiepunt tussen de twee groepen het arbeidsvraagstuk is. Volgens de Lyonezen is alle werk een keten, een belemmering om te getuigen en een verleiding om weelde te vergaren. Voor de Lombarden is iemands dagelijks werk echter een instrument tot dienstverlening, een vorm van getuigenis, een zich voegen in het leven van alle dag. Het Lyonese Waldenzendom van de eerste jaren heeft als personificatie de rondtrekkende prediker, die oproept tot berouw en niet veel verschilt van de toenmalige minstreel. De centrale figuur van de Lombardische 'Armen' daarentegen is de handwerksman, de wolkaarder in de textielindustrie (als belangrijkste industrie in die tijd), de gewone arbeider.

Het is alzo een diep gevoel van sociale solidariteit dat de Lombardische Armen typeert en bovendien een groot organisatievermogen. Hun leven en getuigenis voltrekt zich niet meer zoals in Lyon in een wat euforisch en spontaan klimaat, maar binnen een gestructureerd kader. Zij benoemen dan ook hun eigen leiders; ene Giovanni da Ronca uit Piacenza wordt rechtstreeks voor het leven gekozen. Waldes blijft wel het ideale voorbeeld en, brandpunt van de beweging, maar de Lombardische stroming, die men als de linkervleugel zou kunnen definiëren, lijkt zich van de oorspronkelijke geest te verwijderen en zijn eigen weg te zoeken. Giovanni da Ronca, de Lombardische organisator, lijkt in de ogen van de oude Waldes de hoop en de idealen van het eerste uur te verraden. Ook de meer conservatieve stroming binnen de beweging verwijderd zich van de oorsprong door vernieuwde contacten te zoeken met het Instituut van Rome.

Dit verschil in standpunten, plus een groeiende oppositie van de hiërarchie, leidt na enkele jaren tot een ernstige interne crisis die in 1205 tot uitbarsting komt: Waldes breekt met de groepen in Lombardije en sluit hen uit van zijn broederschap.

Een paar jaar later, na de dood van Waldes, keren Durandus en enige groepen van zijn richting *terug in de kerk van Rome* waarbij zij de belofte krijgen een religieuze orde te mogen stichten, die zij de "Katholieke Armen" noemen.

2. DE KRUISTOCHT TEGEN DE ALBIGENZEN

Dit alles voltrekt zich rond de jaren 1206-1207, zo'n dertig jaar na het begin van de Waldenzenbeweging, de neteligste en moeilijkste periode in de geschiedenis van het totale middeleeuwse Christendom.

Al ten tijde van Waldes' bekering betekende het verschijnsel der Katharen een bedreiging voor de katholieke kerk en deze dreiging is sindsdien nog verder toegenomen. Deze beweging vindt aanhangers onder de adel en de middenstand en ligt als een mijn onder de fundamenten van het gebouw der Christenheid. De Waldenzen, die misschien de opmars der Katharen hadden kunnen stuiten, zijn zelf verstoten. De cisterciënzer monniken die een groot preekoffensief openen tegen de ketterij in Frankrijk, moeten zich verslagen terugtrekken; zij worden door de mensen uit de Provence verjaagd en uitgefloten als zij, weldoorvoed te paard gezeten, proberen het volk te 'evangeliseren'.

Een Spaans priester, Dominicus de Guzman, heeft het goed gevoeld: neem de levensstijl van de dissidenten aan om de katholieke boodschap overeind te houden. Dit betekent het inkapselen van de vorm van de dissidentie en het versterken van de inhoud ervan om daardoor de andersdenkenden weer op te nemen in een vernieuwde kerk. Het betekent blootsvoets uitgaan onder de mensen, bedelen zoals de 'arme Waldenzen en de 'goede mensen' van de Katharen. Ondertussen moet de boodschap van het Evangelie binnen de traditionele regel van gehoorzaamheid aan de paus onder de mensen uitgedragen worden.

Op de heuvels in Umbrië begint een andere buitengewone figuur - *Franciscus van Assisi* - eveneens een totaal nieuwe zoektocht naar geloof.

Door alles heen echter doemt de figuur van Innocentius III op, de grote paus die bezig is het

pausschap om te vormen tot een absolute monarchie. In zijn visie dient de christelijke godsdienst niet langer de burgerlijke macht, maar moet zij zelf de macht zijn die de burgerlijke orde als instrument gebruikt. Hij geeft zijn goedkeuring aan de zachte lijn van het geduldig terugwinnen die Dominicus voorstaat; hij sluit evenmin de deur voor Franciscus. Een van zijn belangrijkste resultaten is de reïntegratie van de Waldenzengroepen rond Durandus van Huesca en Bernard Prim.

De vruchten schijnen echter niet snel genoeg te rijpen om de Kathaarse dreiging te keren en de politiek van de onverzoenlijke bisschoppen, met als exponent Henry de Marcy, krijgt de overhand.

In 1208 ontketent men de kruistocht tegen de Katharen, die naar hun stad Albi ook wel **Albigenzen** genoemd worden. De Heilige Oorlog, die men tientallen jaren tegen de Moren gepreekt had, overvalt nu de Christenheid en vernietigt daarbij ook vele Waldenzenkernen.

Gedurende twintig lange jaren wordt de Languedoc door gewelddadige onderdrukking met bloed doordrenkt, waardoor de meest vergevorderde cultuur van die tijd verdelgd wordt. Zie voor aantal martelaren in deze tijd: *Het bloedig toneel, of Martelaarsspiegel van de Doopsgezinden* door Th. J. van Braght.

Echter wordt hierdoor ook in de kerk, en van hieruit over het gehele Westen, de gedachte geïntroduceerd dat iedere ideologische afwijking door geweld vernietigd moet worden. In het Europees denken staat van nu af vast: "de ketter moet sterven!", de godsdienstige ketter, de politieke ketter, de culturele ketter, kortom ieder die niet denkt in overeenstemming met de machthebber. In 1215, op de grote vergadering van het Vierde Lateraans Concilie, wordt deze regel officieel vastgesteld: *kettters moeten door geweld vernietigd worden en de kruistocht wordt gelegaliseerd, niet slechts als een randverschijnsel maar als een vast en normaal patroon van de kerk*. Het concilie keurt het centraliserende programma van Innocentius III goed en besluit tot de verplichting van de jaarlijkse biecht en de parochie-structuur van de kerk om de controle te verstevigen. Het volk verliest de eigen verantwoordelijkheid in het christelijk leven en wordt steeds meer onderworpen aan de geestelijkheid; minder gemeente maar meer onderdaan.

De leer van de Waldenzen is dus verworpen. De kerk heeft gekozen - een andere keuze dan de Armen hadden voorgesteld; en niet alleen dat, maar ook een keuze die in het Westen een meedogenloze onderdrukking in gang gezet heeft tegen alle vormen van evangelische dissidentie. Wat zal er worden van de uiterst kleine *societas valdesiana*, uit de Languedoc verdreven naar Lombardije? Verbrijzeld door de grote politieke en religieuze machten, gedeeltelijk teruggekeerd binnen de katholieke wereld en innerlijk verdeeld, schijnen deze groepjes bestemd te zijn om in de loop van enkele jaren te verdwijnen.

3. BERGAMO

Juist in het aangezicht van de verdrukking echter vinden de Waldenzen zichzelf terug, hun missionaire roeping en bijgevolg hun onderlinge eensgezindheid. In Rome is bij decreet tot hun dood besloten, zij echter reageren met het maken van plannen voor de toekomst en met het vernieuwen van hun roeping.

Een doorslaggevend getuigenis van dit moment van wedergeboorte, van deze herleving, is bewaard gebleven in een van die zeldzame documenten van het middeleeuwse Waldenzendom. Het betreft een brief, gestuurd aan de Waldenzen op Duits gebied om hen te informeren over de resultaten van een ontmoeting in Bergamo (Noord-Italië) in 1218.

Na een lange periode van voorbereidingen, bestaande uit besprekingen en briefwisselingen, komen in deze stad zes vertegenwoordigers van de **Lombardische Armen en zes van de Armen van Lyon** bij elkaar ter beoordeling van de situatie. Zij onderzoeken opnieuw hun respectieve posities en de mogelijkheden van een overeenkomst. In de loop van de

gesprekken komt het langzaam maar zeker tot een toenadering tussen de verschillende componenten van de beweging; een nieuwe solidariteit wordt geboren. De missionaire spiritualiteit van die van Lyon wordt niet langer gezien als een alternatief, maar als aanvulling op het concretisme van die uit Lombardije; het eschatologische van de eersten verenigt zich met het realisme van de anderen.

In deze zin betekent de ontmoeting in Bergamo een eindpunt de wederzijdse erkenning van de twee gedragslijnen, die zonder het eigen karakter te verliezen als gelijkwaardig gezien worden. De ontmoeting is ook een vertrekpunt; in Bergamo ontstaat de *societas valdesiana* zoals vijftig jaar eerder in Lyon de Waldenzen-beweging geboren was en het zijn de Lombarden die de organisatie, de structuren en het kader aanbrengeen waarbinnen men verder moet gaan. Vanaf nu zijn de Armen niet langer een verzameling individuen en fragmentarische groepen, maar vormen ze een organisch geheel.

De ontmoeting in Bergamo heeft echter een geestelijke betekenis die uitstijgt boven de begrenzings van de Waldenzengemeenschap. In zeker opzicht is de idee van een alternatief christelijk leven nieuw; het is het antwoord van het evangelisch volksdeel op de theologie van het Vierde Lateraans Concilie. De theologische vraagstukken, waarover de twaalf 'Armen' discussiëren, zijn de vraagstukken van de toenmalige theologie, dezelfde als van het concilie: de autoriteit en de sacramenten. Het antwoord van de Waldenzen is onwillekeurig een antwoord op de stellingname van het concilie.

De weg die Rome kiest is de weg van strakkere leiding en meer centrale macht; een zich vernieuwende kerk loopt het gevaar van verbrokkeling en moet dus bijeen gehouden worden rond het ambt van de paus en het priesterschap. Wat bindt is de afhankelijkheid van het sacrament, de hoogste deugd is gehoorzaamheid. De weg van de 'Armen' is die van de broederschap. Ook in de vernieuwing willen zij vasthouden aan datgene wat tot nu toe de traditionele weg van de kerk was. Voor hen ligt de eenheid niet in het sacrament maar in de apostolische missie; de grootste christelijke deugd is naastenliefde. Ketterij, dat wil zeggen dwaling, moet gecorrigeerd worden door de ketter te vermanen, nooit door het gebruik van geweld. Dit is niet een hersenspinsel of een wereldvreemde theologie, maar de verwerping van geweld. De kerk heeft zich van de keizerlijke macht bevrijd om niet langer aan macht onderworpen te zijn; echter niet om zelf tot machthebber te worden, maar tot gezondene.

Men ontkomt er niet aan bij deze tegenstelling ook in zichtbare, beeldende termen te denken: aan de ene kant twaalf clandestiene christenen die in het geheim bijeenkomen in een boerderij in Lombardije, aan de andere kant de luisterrijke parade van bisschoppen op weg naar de basiliek van Lateranen. Twee opvattingen van het christelijk geloof, twee kerken. De ene is de kerk van de "borstkruisen", de andere die van "die met de sandalen". Zij staan niet langer tegenover elkaar als twee hypothesen maar als twee realiteiten. Welke zal zegevieren? De confrontatie zal zeer spoedig komen, niet op de met bloed doordrenkte bodem van de Languedoc maar in Lombardije.

DOCUMENTEN

3. OVER KETTERS (1215)

Aangezien er mensen zijn die, zoals de apostel zegt: "met een schijn van godsvrucht de kracht daarvan verloochend hebben" (2 Tim. 3:5), en voor zichzelf het recht opeisen om te prediken, hoewel dezelfde apostel beweert: "Hoe zal men prediken zonder gezonden te zijn?" (Rom. 10:15), verordenen wij dat:

allen die zich het ambt van de prediking zowel in het openbaar als in de beslotenheid durven toeëigenen en daarvoor geen toestemming hebben ontvangen van de Heilige Stoel of van de plaatselijke bisschop, geëxcommuniceerd worden. En indien zij niet spoedig zich bekeren, zullen zij aan andere straffen onderworpen worden.

BRON: Handelingen van het Concilie van Lateranen IV, hoofdstuk 3, in Enchiridion Symbolorum. Onder red. van H. Denzinger, 28e ed., nr. 434.

4. BRIEF VAN DE ARMEN VAN LOMBARDIJE AAN DE ARMEN VAN LYON DIE IN DUITSLAND ZIJN (1218)

...Wij willen u, geliefde broeders, op de hoogte stellen van het meningsverschil dat al geruime tijd bestaat tussen ons en hen die men Ultramontanen (= van over de bergen) noemt, metgezellen van Waldes, en van de resultaten die we uiteindelijk bereikt hebben na een lange gedachtewisseling in het jaar onzes Heeren 1218, in de maand mei, in de buurt van de stad Bergamo.

In de eerste plaats sprekend over het probleem van het benoemen van leiders in onze gemeenschappen, kwamen we unaniem overeen dat zij gekozen zullen worden; dat onze comune en de hunne samenkomen om 'gemeenschappelijk' voorgangers voor het leven of leiders voor een bepaalde termijn te kiezen, hetgeen zal moeten leiden tot meerder nut voor allen en de vrede moet dienen.

Op onze vraag betreffende de wijding van dienaren was dit hun antwoord: "Dienaren worden gemeenschappelijk gekozen uit de 'Aanhangers' of uit de 'Vrienden, zij worden voor het leven of voor een periode bevestigd overeenkomstig hetgeen het nuttigst schijnt voor allen en dienstig is voor de vrede."

Op onze vraag over de verschillende opvattingen betreffende arbeid was het antwoord van onze broeders van over de bergen dit: "Als iemand, hoewel hij zijn aardse arbeid wil blijven verrichten, een armoedegeloofte wil afleggen in antwoord op God en zijn wet, sta hem dan toe alleen te blijven of zich met anderen te verenigen."

Op de vraag die zij over de doop opwierpen, hebben wij geantwoord: "Wij verzekeren dat niemand gered kan worden die het concrete water van de doop weigert en ongedoopte kinderen achten wij voor niet behouden." Dit verzochten wij hen te geloven en te belijden.

Op een van hun andere vragen, betreffende het huwelijk, geven wij dit antwoord: "Wij geloven dat niemand wettig verbonden huwelijkspartners moet scheiden, tenzij het gebeurt vanwege overspel of met de toestemming van beiden." Dit vroegen wij onze broeders van over de bergen te geloven en te belijden.

(Op deze punten van doop en huwelijk ontstond eenstemmigheid).

(...)

De laatste vraag van ons werd gesteld in deze bewoordingen: "Indien er bij jullie een gewoonte of mening bestaat, waarvan op grond van de Schrift niet duidelijk aangetoond kan worden dat de Kerk die altijd gevolgd heeft en moet volgen, willen jullie die dan toch houden en je verplichten die te aanvaarden of niet?" Hun antwoord was dat dit bij hen niet

aan de orde is en dat zij ook niet zouden gehoorzamen als hun gevraagd werd iets dergelijks aan te nemen.

(...)

Een verschilpunt tussen ons en de metgezellen van Waldes ging over het breken of het offeren van het brood. Zoals we hebben getoetst, verschillen de Ultramontanen op drie punten met ons van mening. In de eerste plaats beweren enkele metgezellen van Waldes dat de substantie van brood en wijn wordt veranderd in het lichaam en bloed van Christus door het Woord van God erover uit te spreken, en zij voegen er aan toe: "Wij kennen de macht niet toe aan het woord van mensen maar aan dat van God." Hiertegen maakten wij bezwaar, zeggende dat als brood en wijn worden veranderd in het lichaam en bloed van Christus door louter vermelding van het Woord van God, daaruit volgt dat iedereen, misschien ook Jood of heiden, die het Woord van God uitspreekt over brood en wijn, dit volgens deze mening daardoor in het lichaam en bloed van Christus verandert; dit is volstrekte goddeloosheid die niet volgehouden kan worden op basis van welke geldige autoriteit dan ook en evenmin op grond van het verstand... Een andere mening van enkele metgezellen van Waldes betreffende het breken van het brood is vervat in deze woorden: "Wie het lichaam - van Christus niet kan veranderen kan ook niet dopen."... Hierover door ons bevroegd hebben zij erkend dat dit sacrament niet bediend kan worden door vrouwen of leken maar alleen door de priester...

Daarom, geliefden, doen wij een beroep op uw wijsheid opdat u de volgende woorden niet vergeet: "Uw woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad" en "Het gebod des Heren is zuiver en verlicht de ogen" en "Hij die in Mij gelooft, zoals de Schrift zegt, uit zijn binnenste zullen rivieren van levend water opwellen." Waak ervoor dat in u en uw toehoorders Jezus groeit in macht, rijpheid, wijsheid en genade, voor God en de mensen. Dit wordt u gegeven door Hem die, hoewel Drievuldig, blijft de Ene en regeert voor eeuwig, amen.

Ons genootschap groet u in Christus. Bidt voor ons, De genade van de Heere, onze Jezus Christus, de liefde van God en de gemeenschap van de Heilige Geest zij altijd met u allen. Amen.

BRON: De tekst die het relaas van de ontmoeting in Bergamo bevat, vindt men in talrijke manuscripten in Monaco en Wenen onder de titel 'Rescriptum heresiarcharum Lombardia ad Pauperes de Lugduno qui sunt in Alamania'; uitgegeven eind 19e eeuw, opgenomen in *Enchiridion Fontium Valdensium I*. Onder redactie van G. Gonnet, pag. 171-183.

II. MARTELAREN

1 Arnulph, Aartsbisschop te Lyon

JAAR 1130

Ofschoon onder alle bisschoppen een ieder zocht wat het zijn was, en niet wat van Jezus Christus is, liet de Heere toch nog enige overblijven, opdat de wereld niet als Sodom en Gomorra vergaan zou.

Arnulph, aartsbisschop te Lyon, een zeer vermaard man, bediende het ambt van een bisschop zelf, dat is, hij predikte Gods Woord in de overige delen van Frankrijk, Italië en zelfs eindelijk te Rome. Hij bestrafte de zonden der wereld, en vooral hen, die zich geestelijken noemden, en toch zo vleselijk in alle onkuisheid, gierigheid en overdaad leefden, en niet minder hun grove dwalingen en onkunde in de Heilige Schrift toonden.

Om deze vrijmoedigheid lieten hem de geestelijken gevangen nemen, en werd hij eindelijk opgehangen en geworgd. Zo vervulden zij de maat hunner vaders, opdat al het onschuldig bloed van Abel af op hen kwam. Dit geschiedde in het jaar van onze Zaligmaker 1130.

2. Petrus de Bruis (Bruys) en Henricus van Toulouse (=Henry van Lausanne)

Jaar 1135

Petrus van Bruis, vroeger priester, en zijn leerling Henricus van Toulouse, gewezen monnik, waren om hun geleerdheid door geheel Frankrijk bekend. Zoveel zij slechts konden, berispten zij onophoudelijk de dwalingen, die in de kerk van Christus waren ingeslopen, en spaarden daarbij groot noch klein. Zij noemden de paus een vorst van Sodom, de stad Rome een moeder van alle ongerechtigheid, gruwelen en vervloeking, en meest alle geestelijken helse harpijen en grijpende wolven.

Zij leerden voorts, dat Christus' lichaam en bloed niet in de mis voor levenden en doden werden opgeofferd, en ontkenen aldus de transsubstantiatie (de verandering van het brood en de wijn bij het Avondmaal in het lichaam en bloed van Christus).

Verder leerden zij, dat missen, geboden, aalmoezen ten behoeve van de doden voor God niets anders waren dan goddeloosheid; dat men de beelden, en het kruis niet alleen niet moest aanbidden, maar ook niet in de kerken dulden; dat God meer bespot dan geëerd werd door de kerkliederen en lofzangen der priesters; dat de aanroeping van heiligen, beloften van reinheid, verbanningen, bedevaarten en andere instellingen van de roomse kerk, alleen bijgelovigheden waren, en vervloekt en zonder de minste kracht.

Petrus, Abt te Clugny, schreef tegen hen twee brieven. Bernardus, zonder twijfel door hartstochten vervoerd zijnde, schrijft veel kwaad van hen. Toen Petrus gedurende twintig jaren onder een grote toeloop van mensen had gepredikt, werd hij eindelijk in de stad San Gilles in het openbaar verbrand, in het jaar onzes Heeren 1135.

Zijn leerling **Henricus (Henry van Lausanne)**; begon te preken 1116 en stierf ca. 1148) werd enige tijd daarna door de gezant van de paus gegrepen en verborgen gehouden, zodat men niet weet, wat hem wedervaren is.

Na de dood van beide mannen ontstond er een hevige vervolging tegen allen, die hun leer aanhingen, van welke echter velen met blijdschap de dood tegen gingen.

Ook op andere plaatsen verzetten zich vele geleerde mannen tegen de transsubstantiatie, en

verklaarden, dat in het heilige Avondmaal het waarachtige lichaam van Christus niet tegenwoordig was, onder welke waren een abt, Francus genaamd, en zeker geestelijke Lesmoriensis, in Engeland, tegen wie zich Malachias, bisschop in Ierland, verzette.

Reformatorisch Dagblad.

Er is over Petrus de Bruys weinig bekend. Ook een portret ontbreekt. In het Louisedal van Piëmonte, de grensstreek tussen Lombardije en Frankrijk, is De Bruys geboren. Paus Urbanus II oordeelde in 1069 vol afschuw over dit dal, dat het was "geteisterd door ketterij". Het geboortjaar van De Bruys is in nevelen gehuld; als geboorteplaats wordt het kleine Bruy of Bruye genoemd.

In het alpendorp Rosand werd hij pastoor van een kleine dorpsgemeenschap. Naar de oorzaak tasten we in het duister, maar De Bruys kreeg aversie tegen de kerkleer van Rome. Hij wenste anderen op veel dwalingen te wijzen. Vandaar dat hij de parochie in het afgelegen Louisedal verliet om ook elders zijn opvattingen te verkondigen. De Bruys bepleitte de herleving van het christendom uit de eerste eeuwen en wilde de kerk herstellen in originele zuiverheid. In veler ogen was hij echter niet meer dan een aartsketter.

De Bruys werd rondreizend prediker en trok door Zuid-Frankrijk. Hij preekte aanvankelijk in de Alpen, later ook in de Rhonestreek, de Dauphiné en de Provence. Maar bisschoppen namen daar aanstoot aan. In Narbonne, Toulouse en Gascogne verwierf hij echter veel volgelingen.

Klooster Cluny

Dacht hij in alles Bijbels? Helaas bleven er van hem geen geschriften bewaard. Slechts twee schriftelijke bronnen staan ons ten dienste, van de hand van rooms-katholieke geestelijken.

Peter van Montboissier was een toonaangevende theoloog, die kerkelijke en politieke machthebbers tot zijn vriendenkring kon rekenen. Hij fungeerde van 1122 tot zijn overlijden in 1156 als abt van het klooster van Cluny. Rond 1130 schreef Montboissier de "Epistola seu Tractatus adversus Petrobusianos", een aanklacht tegen de gedachten en de volgelingen van Petrus de Bruys, de petrobrusianen. Ook van de theoloog Peter Abélard (1079-1142) bestaat nog een verhandeling tegen de "ketterijen" van De Bruys. Wat hielden die eigenlijk in?

De Bruys ontkennde de lichamelijke aanwezigheid van Christus in de eucharistie. Volgens hem was dit onmogelijk. Het kruisoffer was een eenmalige gebeurtenis, die niet herhaald kan worden op het altaar. Elke misviering is nutteloos.

Vermoedelijk was de eenvoudige priester Petrus de Bruys een van de eersten die de transsubstantiatie bestreed! (De term "transsubstantiatie" is in 1079, dus maar kort voor zijn optreden, voor de eerste maal door Hildebert de Lavardin gebruikt.) Ten tweede: offers, voorbeden, aalmoezen en goede werken voor overledenen wees De Bruys volstrekt af; onze "acties" kunnen niet van invloed zijn op hun zielenheil.

Verering

Omdat de Kerk geestelijk is, zou Petrus de Bruys kerkgebouwen overbodig gevonden hebben. Volgens zijn tegenstanders beweerde hij dat de kerken best afgebroken kunnen worden, want God hoort Zijn kinderen altijd bidden, waar zij zich ook bevinden. Mogelijk wilde hij vooral wijzen op de ijver van priesters en kerkleden om hun parochiekerk groter en mooier te laten worden dan de kerken elders.

Verder signaleerden de tegenstanders van De Bruys dat hij de verering van martelaren en hun relikwieën een gruwel vond. En het verplichte celibaat voor geestelijken? Dat wees hij af, hij kon er in Gods woord geen bevel toe vinden.

Petrus de Bruys was volgens zijn tegenstanders de mening toegedaan dat de Schriftuitleg van Rome en verschillende kerkvaders slechts mensenwerk was, waaraan hij zich niet blindelings hoefde te conformeren. Montboissier en Abélard schreven ook dat hij het Oude Testament en

de brieven van de apostelen verwierp. Ik kan me dat eigenlijk niet goed voorstellen! Begrepen zij hem goed? Het komt mij voor dat Gods Woord voor hem juist het enige richtsnoer was!

Kinderdoop

De Bruys wees de kinderdoop af. Op grond van Markus 16:15 meende hij dat de doop alleen aan volwassen gelovigen bediend mocht worden. De kinderdoop zou berusten op het geloof van ánderen en was daarom onjuist. Hierin kunnen wij hem niet verdedigen. Misschien achtte hij de roomse opvatting, dat de doop de erfzonde zou afwassen, foutief. Waarschijnlijk was hij nog niet in staat een heldere, reformatorische visie op doop en verbond te ontwikkelen.

Na ongeveer twintig jaar pogingen te hebben gedaan om de kerk te zuiveren, is Petrus de Bruys op zeer pijnlijke wijze omgebracht. Hij vond ook het vereren van crucifixen verkeerd en ontstak daarom regelmatig een groot vuur om deze kruisbeelden te vernietigen. Tijdens een van deze acties werd hij door een woedende menigte verbrand op een door hemzelf ontstoken vuur. Dat gebeurde in het Franse dorp Saint-Gilles, bij Nîmes, rond het jaar 1131.

Volgelingen

De leer van De Bruys werd in 1139 door het Tweede Lateraanse concilie vervloekt. Nadat de stem van hun leermeester was verstomd, droegen zijn volgelingen, de petrobrusianen, echter zijn visie uit. Zij erkenden een uitgetreden monnik uit Cluny, **Hendrik van Lausanne**, als zijn opvolger. Deze werd later door de bisschop van Toulouse opgesloten in een kerker.

Na 1145 verliep de beweging, mede doordat **de abt van Clairvaux, Bernardus**, poogde de macht van de roomse orthodoxie in Zuid-Frankrijk te herstellen. Besef het goed: Bernardus beklemtoonde terecht dat een mens alléén uit genade zalig wordt en liet ook meditatie na die de mannen van de Nadere Reformatie erg hebben gewaardeerd.

Nu koestert men wel wat sympathie voor de abt Bernardus van Clairvaux, maar deze was bepaald geen voorloper van de Reformatie! De petrobrusianen ervoeren aan den lijve dat Bernardus de paus volstrekt wilde gehoorzamen en rooms in de leer was. Nog rond 1150 leefden er volgelingen van De Bruys. Rome verweet hun dat zij fysiek geweld tegen de geestelijkheid niet schuwden. Sommige monniken zouden door felle petrobrusianen zijn gegijzeld, gevangen en geslagen. Zou deze aanklacht op feiten berusten?

Zangtijd

Het is mogelijk dat de opvattingen van De Bruys "ondergronds" bleven voortleven en (mede) de voedingsbodem vormden voor de opvattingen van Petrus Waldus en de Waldenzen. Maar er is geen bewijs voor dat hij mannen als Waldus, Wycliff en Hus rechtstreeks heeft beïnvloed.

Petrus de Bruys, hij verscheen plotseling, droeg een reformatorische leer uit en verliet het wereldtoneel. Hij was als de kleine winterkoning, die zijn lied zingt en aankondigt dat het toch, eenmaal, écht voorjaar zal worden. Om met Hooglied 2:12 te spreken: *de zangtijd van de Reformatie genaakte.*

3. Arnold van Brescia (Italiaans: Arnaldo da Brescia; ca. 1090-1155)

JAAR 1140

In het jaar 1140 leefde er in Italië een geleerd man, Arnold van Brescia, die de moed had te prediken, tegen de macht en het gezag zo van de paus als andere geestelijken, waarom hij door paus Innocentius in de ban werd gedaan en zeer vervolgd.

Daarom vluchtte Arnold naar Zwitserland en hield zich te Zürich op, waar hij zolang bleef,

totdat paus Innocentius gestorven was, terwijl hij gedurende die tijd de burgers te Zürich met alle gruwelen der pausgezinden bekend maakte, met dit gevolg, dat zij die niet meer achtten, maar al hun vroom gebaar, eerbied en godsdienst bespotten. Wat hij te Zürich teweeg bracht, daarover klaagde Guntherinus Ligurinus, een vriend van de paus, zeggende: "Servat ad huc uvae gustum gens illa Paterna," dat is: "Dit volk behoudt de smaak nog van de druiven huns vaders."

Toen Arnold gedurende vijf jaren zich te Zürich opgehouden had, keerde hij na de dood van paus Innocentius, toen Eugenius paus geworden was, weer naar Rome terug. Ook daar maakte hij het volk wakker, en bracht het in korte tijd door zijn prediking en zijn onderwijs zo ver, dat zijn hoorders de hoogheid en het geweld van de paus verachtten, en er niet veel eer meer aan bewezen. Dit was de paus een doorn in het oog, waarom hij Arnold zijn wraak wilde doen, gevoelen, maar het volk beschermde hem tegen zijn geweld.

Na de dood van Eugenius, omstreeks het jaar 1154, toen Adrianus de Vierde tot paus verkozen was, wilde deze zich niet laten wijden, en zijn waardigheid uitoefenen, of Arnold van Brescia moest uit zijn ogen verwijderd zijn. De burgers van Rome verzetten zich daartegen, en beschermden hem, waarom zij door de paus werden verbannen, ofschoon zijn banvloek niet veel uitwerkte.

De paus rustte nochtans niet, voor hij Arnold in handen kreeg, want zo spoedig keizer Frederik Barbarossa, over de Apennijnen door Toskane in Italië en wel te Viterbo aankwam, ging de paus hem tegemoet, en verheugde zich over zijn komst. Hij beklagde zich bij de keizer, dat hij door de burgers van Rome veracht werd, en wel ten gevolge van de prediking van Arnold van Brescia, die een ketter was, en door hem was verbannen, maar die nochtans door het volk werd geëerd en in de stad beschermd. Aangezien keizer Frederik zeer vriendelijk door de paus ontvangen werd, kwam hij te Rome, hetwelk echter de burgers zeer mishagde, daar zij niet veel goeds verwachtten van de vriendschap, door hen beiden besloten. Korte tijd daarna liet dan ook de keizer, Arnold, de vrome man gevangen nemen, en op verlangen van de paus verbranden. Zijn as werd in de Tiber geworpen, opdat het volk die niet zou verzamelen en als een soort van relikwie bewaren, aangezien zij met al dergelijke afgodische bijgelovigheden door monniken en andere dienaren van de Antichrist waren besmet. Deze Arnold was zo eenvoudig in zijn leven, zo eerbaar en Godzalig, dat ook zijn vijanden hem daarin moesten prijzen.

De almachtige God nochtans, die een lankmoedig God is, om tot boetvaardigheid op te wekken, is voor de onboetvaardigen en bozen een geducht Rechter, wat Hij bewees aan deze beide moorddadige bloedvergieters. Immers, de paus werd daarna door een mug verstikt, en de keizer door zijn onechte zoon vergeven.

4. De Waldenzen te Lyon

JAAR 1160-1183

Omstreeks het jaar onzes Heeren 1160 leefde in de stad Lyon een rijk en machtig burger en koopman, Petrus bijgenaamd naar zijn geboorteplaats Waldus. Hij was in groot aanzien en daarenboven een godsdienstig, wijs en verstandig man.

Terwijl deze op zekere tijd in gezelschap was van vele achtenswaardige en voortreffelijke lieden, was hij ervan getuige, dat een hunner eensklaps ter aarde stortte en de geest gaf. Hij verschrikte daardoor, en dacht na over de onbestendigheid van het tijdelijke leven. Hij begon dan ook acht te slaan op zijn zaken, de Heilige Schrift met naarstigheid en aandacht te lezen, en zijn vrienden en bekenden tot gelijken ijver te vermanen. Dagelijks onderwees hij zijn huisgenoten uit Gods Woord, hield hun de voornaamste zaken van de christelijke godsdienst voor, en betuigde daarbij tevens, op welke wijze de roomse kerk de hemelse leer met vele dwalingen verduisterde en het gewetens met ongehoorde instellingen belastte. Om deze zaak bezochten vele godvruchtige lieden dagelijks zijn huis, en spraken met hem over de godsdienst. Dit aantal groeide hoe langer zo meer aan, en zij kregen weldra, naar Waldus de naam van Waldenzen, Vaudois.

Benevens vele geschriften van de beste en waarheidlievende kerkvaders, had Waldus het Oude en Nieuwe Testament in de Franse taal doen overzetten, en liet die vertaling ten bate zijner toehoorders overschrijven.

Toen alles wat Waldus gedaan had ter ore kwam van de aartsbisschop te Lyon en van de andere geestelijkheid, werd hem op gestrenge wijze en onder bedreiging van zware straffen verboden, zijn begonnen werk voort te zetten. Daarop gaf Waldus, die van geen enkele dwaling op gezag der Heilige Schrift kon overtuigd worden, ten antwoord, dat aan ieder bevolen was naar de stem van Jezus Christus te horen, de Heilige Schrift te onderzoeken, en de afgoderij na te laten; voorts, dat alle mensen priesters waren, dat het de huisvader onbelemmerd vrij stond, zijn huisgezin in alle godsvrucht op te voeden, dat ieder Christen verplicht was de heilzame bron, hem door God geopend en aangewezen, te laten stromen door de onvruchtbare akker van zijn naasten; verder dat hij, naar zijn beste weten, zonder de minste opspraak leefde, en met zulke personen omging, die naarstig en gestadig de Bijbelse Schriften lazen; dat het verbod onbillijk was, hem door de kerkelijke personen voorgeschreven, dat men Gode meer moest gehoorzamen dan de mensen.

De hoofdzaken der leer, die Waldus en zijn leerlingen, benevens vele anderen, voorstonden, waren deze:

1. Dat in zaken van het geloof de Heilige Schrift de meeste kracht en gezag had, dat men naar het richtsnoer van haar alles moest beoordelen, en aannemen, wat daarmee overeenkwam, en verwerpen, wat daarmee streed; dat men de geschriften der kerkvaders niet verder behoefde goed te keuren, dan in zoverre zij met de Heilige Schrift overeenstemden; dat ieder Christen niet alleen geestelijke, maar ook gewoon lid haar niet alleen mocht, maar als een dure plicht moest lezen, en trachten haar grondig te verstaan.
2. Dat er in de kerk van Christus maar twee sacramenten waren: de Doop en het heilige Avondmaal; dat het genot van brood en wijn zowel de leden der gemeenten als de geestelijken toekwam; dat de missen in erge mate goddeloos waren; dat het dwaze razernij was voor de doden te offeren.
3. Dat het vagevuur een menselijk verzinsel was, aangezien de gelovigen terstond na hun sterven kwamen in het eeuwige leven, en de ongelovigen in de eeuwige verdoemenis.
4. Dat het vereren en aanroepen van heiligen enkel en alleen afgoderij was.

5. Dat de roomse kerk de boer van Babel was; dat men niet verplicht was de paus en de bisschoppen te gehoorzamen, aangezien zij niet anders waren dan de wolven van Christus' kudde; dat de paus in het geheel geen macht had over andere gemeenten, en het wereldlijk zwaard niet mocht gebruiken; dat het de gemeente van Christus eigenlijk was, die luisterde naar de zuivere en onvervalste stem van Christus; dat de sacramenten door Hem ingesteld, gebruikt wordende, overal konden bediend worden, en aan geen bijzondere plaatsen gebonden waren.
6. Dat de zware en onnodige beloften door mensen waren uitgevonden om Sodom te voeden; dat zovele monnikenorden karaktertrekken en merktekenen waren van het Beest; dat het monnikenwezen een afschuwelijk dier was.
7. Dat zovele inwijdingen van kerken, gedenkdagen van doden, zegeningen van schepselen, bedevaarten, vastendagen feesten, gezangen en andere plechtigheden duivelse uitvindingen waren.
8. Dat het huwelijk eerlijk en de priesters nodig was, enz.

Vele vreemde en ongehoorde gevoelens heeft men bij het bovenstaande gevoegd, die men ontleende aan de Gnostiken, Manicheëen, Adamiten, Katharen, Kathapbrygiërs, Nikolaiten, enz. teneinde deze eenvoudige lieden bij ieder gehaat te maken, hetwelk onder Gods toelating de geestelijken zo gelukte, dat zij door hun toedoen overal verachte namen kregen. Behalve dat men hen Vaudoisen, Lyonisten en Pauvres de Lyon, dat is *armen van Lyon*, noemden, leden zij ook veel in Engeland. In Duitsland en Lijfland schold men hen voor Lollarden, in Vlaanderen en Artois voor Turlippijns; in Piemont en Dauphiné voor Chienards, Caignards, Fretons, Dulans, in andere plaatsen voor Sabbattisten, en wel om velerlei oorzaken.

Toen de Waldenzen eerst opkwamen, bespeurden de geestelijken, dat hun gezag door hen zeer werd ondermijnd. Zij beproefden eerst, zoals reeds gezegd is, om Waldus door bedreigingen bevreesd te maken; doch daar dit middel weinig baatte, verklaarden zij hem en zijn leerlingen in een kerkvergadering te Rome voor ketters, en beroofden hen van alle goederen, waarom zij *armen van Lyon* genoemd werden. Sommigen werden gevangen genomen, onbarmhartig behandeld, in het vuur, met het zwaard, in het water en op vele andere wijzen omgebracht. Velen vluchtten hier en daar heen, en zetten zich neer in Provence, Piemont, Lombardië, verder in Apulia (een deel van Napels) en Calabrië, ja, ook in Slavonië, Rusland en Bohemen; in welke landen zij langzamerhand zeer in aantal toenamen, zonder dat men hen ooit heeft kunnen uitroeien, en geheel ten onder brengen.

Aldus is het licht, toen aan Waldus en de zijnen opgegaan, door Gods genade, dan eens bij velen, dan weer bij weinigen, als van hand tot hand overgebracht en bewaard, zodat het ook in onze dagen, niettegenstaande de grote vervolgingen door Waldus en zijn aanhangers geleden, weer velen tot grote verwondering, helder in de ogen straalt.

Zij, die meer verlangen te weten aangaande de Waldenzen en hun vervolgingen, leze de *Geschiedenis der Waldenzen*, beschreven door Paulus Perrin te Lyon.

In het jaar onzes Heeren 1180 werden er in Frankrijk velen omgebracht en verbrand, die buiten twijfel tot Waldus' leerlingen behoorden.

Omtrent het jaar 1183 werden er in Vlaanderen velen, op bevel van de aartsbisschop te Reims, Guilermus, en van de graaf Philippus, als ketters verbrand, onder welke zonder twijfel ook aanhangers van Waldus zullen geweest zijn, zonder dat echter de geschiedschrijver mededeelt van welke dwalingen zij beschuldigd werden.

De pausgezinden wilden niet alleen door moord en doodslag de gelovigen uit de christenen uitroeien maar, omdat zij bij het volk de schijn wilden aannemen daarvoor goede redenen te

hebben, en men niet menen zou, dat zij de waarheid vervolgden, verzonnen zij grote leugens, en bedachten hatelijke namen, waarmee zij de gelovigen bij het domme volk beschuldigden en verachtelijk maakten. In Frankrijk noemden zij de christenen *ketters*, omdat zij het schandelijke leven der pausgezinden bestrafden, zich voor alle besmetting wachtten, en geen gemeenschap niet de schandelijke werken der duisternis wilden hebben; sommigen noemden hen ook Publikenen sommigen Patarinos.

In het jaar 1210 werden te Parijs vier en twintig getuigen der waarheid gedood, omdat zij zich verzetten tegen de valse leer van de roomse Antichrist.

In dezelfde stad werden in het volgende jaar (1211) vier honderd (400) mensen verbrand, die met grote vrijmoedigheid hun geloof in Christus Jezus beleden.

Nog twintig anderen werden daar om hun geloof, en standvastige belijdenis onthoofd, die allen de waarheid met hun bloed bezegelden.

III. PIEMONTE WORDT PROTESTANTS

De Waldenzen. Door Giorgio Tourn

Vanaf de hoogte van Angrogna zagen de barben², terugkerend van Chanforan³, de vlakke van Piëmonte, beschenen door de herfstzon, zich aan hun voeten uitstrekken. Dorpen en gehuchten die al eeuwenlang bezocht waren dienen zich nu aan in een nieuw licht. Het is niet langer een onbetrouwbaar gebied, stevig onder controle van de inquisitiemonniken, maar een wereld vol beloften voor de nieuwe realiteit van het Evangelie.

Voor de Waldenzer barben en de boeren van Angrogna gaat het er niet alleen om zich aan te sluiten bij de Reformatie, maar om zich actief te mengen in de grote strijd die Europa en Italië verdeelt. Het religieuze gis begint inderdaad te rijzen met alle consequenties van dien, ook voor de Italiaanse staten: van het hertogelijk hof van Renata van Frankrijk in Ferrara (waar drie jaar later Calvijn zich zal ophouden) tot in de winkels van de kooplieden in Lucca, van de ontvangstzalen der adel in Napels tot in de kloostercellen in Venetië.

Het zijn persoonlijkheden van de eerste orde als Pier Paolo Vergerio, Pietro Martire Vermigli, Bernardino Ochino, Aonio Paleario, Giulia Gonzaga, Vittoria Colonna, vertegenwoordigers uit de beschaafde, rooms-katholieke kringen die het *Lutherse gedachtegoed* aanvaardden en de verspreiding ervan bevorderen. De vergadering van Chanforan is dus niet alleen een bladzijde uit de Waldenzengeschiedenis maar ook een uit de Italiaanse kerkgeschiedenis.

De Waldenzen in de Alpen, die uithoek in Europa, willen zich nu daadwerkelijk gaan inzetten voor de verspreiding van de Reformatie. Zij aanvaardden **de stelling van Farel** dat de beweging zich naar het zuiden kan uitbreiden.

Gonin en de zijnen worden sterk beïnvloed door Farel en neigen naar krachtdadige actie, bereid risico te lopen. De barben, gewend aan de illegaliteit, zijn voorzichtiger en geven er de voorkeur aan de oude methoden van het rondtrekken te gebruiken. Allen echter richten de blik nu naar de vlakke en wachten op een gunstige gelegenheid.

Deze doet zich voor in 1536 als het hertogdom Savoye instort onder de invasie van Franse troepen. Als een brand breidt de reformatiebeweging zich uit, niet alleen over de dorpen van het Lusemadal maar ook over de steden van de vlakke: Chieri, Carmagnola, Fossano, zelfs Turijn. Er circuleren boeken en manifesten; leden van de clerus zelf volgen de geestelijke weg van Luther en preken tegen de fouten van de kerk. Handwerkers, handelaren en vertegenwoordigers van de adel hebben belangstelling voor **de nieuwe leer**, zij vormen groepen en organiseren bijeenkomsten ondanks de verboden en de arrestaties.

Dit alles komt natuurlijk niet langs vreedzame weg tot stand; het is een dagelijkse strijd. Het parlement van Turijn dat verantwoordelijk is voor de openbare orde en derhalve ook voor de godsdienst, begint processen en vaardigt vonnissen uit. Veel sympathisanten van de reformatorische ideeën worden gedwongen de weg van verbanning te gaan (Miolo, Paschale, Salvaggio en Pinerolio, die in Genève de uitgever van Calvijn zal worden).

De situatie blijft in zijn geheel dus instabiel. Omdat de Franse godsdienstpolitiek onzeker is wisselen fasen van onderdrukking en momenten van vrijheid elkaar af. Maar bovenal omdat Piëmonte bezet gebied is, waar de militaire belangen op de eerste plaats komen, duurt de onzekerheid voort. De door de Fransen geworven troepen bestaan dikwijls uit Duitse of Zwitserse "Luthersers" (zoals degenen die Rome geplunderd hadden). Zo kan zich door deze

² Oudsten

³ Bijeenkomst van alle dienaren en volk in 1532

verwarrende toestanden het geval voordoen dat een door het parlement van Savoye veroordeelde aanhanger van de Reformatie door de gouverneur van Frankrijk bevrijd wordt of dat de soldaten hem laten ontvluchten; een boekverkoper wordt wel gerechtelijk vervolgd, maar men kan niet verhinderen dat Reformatie-gezinde kapelaans in Turijn preken.

De overgang tot de Reformatie in Piëmonte is echter niet alleen een godsdienstig verschijnsel, louter een verandering van christelijk geloof; het gaat om een veel ingrijpender feit. Het is een culturele verandering waaraan zowel de plattelandsbevolking als de middenklassen uit de steden deel hebben. Het gaat erom de kerkhervorming aan te pakken en te verwezenlijken maar ook om het veranderen van de sociale structuren. Niet toevallig staan de leiders van de Reformatie in de Waldenzendalen ook aan het hoofd van de strijd om aan Lusema de feodale rechten te ontnemen. Als op 6 januari 1549 soldaten en boeren de kastelen van Bobbio en Bricherasio afbreken, heeft men werkelijk het gevoel dat er een eind gekomen is aan de wereld van heren en kloosters, van belastingen en slavernij.

Voor de Waldenzendalen berekent de Franse bezetting een fundamentele historische wending. De godsdienstige en sociale veroveringen worden hierdoor geconsolideerd, het volksbewustzijn versterkt. Zoals de huursoldaten van de Fransen vaak "Luthersen" zijn, zo zijn dit openlijk ook enkele van de bevelvoerders zelf; Gauchier Farel is het, broer van Guillaume en niet minder resoluut dan hij; de vorst van Flirstemberg die het gouverneurschap over de streek krijgt is het. Beschermd op politiek niveau en steunend op het buitenland maken de Waldenzen zo hun dalen tot een soort van veiligheidszone, tot een actiebasis voor de Piëmontese reformatiebeweging, Van hieruit vertrekken de predikanten die in de vlakke werken, hierheen vluchten de verdachten als de verdrukking losbarst, hierdoorheen trekken de verbindingsagenten.

De consequentie van dit alles is dat de Waldenzendalen bij de geschiedenis van protestants Europa betrokken worden. Als Frans II van Frankrijk de vernietiging van de Reformatie in zijn staten gebiedt, zet Theodorus Beza, de geleerde Franse professor, rector van de Academie in Genève en rechterhand van Calvijn, de Geneefse diplomatie in gang om de tussenkomst te verkrijgen van de Duitse vorsten ten gunste van de Waldenzen die zonder dit te willen zo betrokken raken bij het Europese diplomatieke spel.

De dalen zijn niet meer slechts een uithoek met andersdenkenden inzake de godsdienst, maar worden een protestantse voorpost op katholieke bodem en blijven dit gedurende anderhalve eeuw.

De opmars van de Reformatie, in Piëmonte zowel als in Frankrijk, verloopt niet programmatisch, maar volgt de omstandigheden en profiteert van de gelegenheden die zich voordoen. Wel is er altijd een oriënteringspunt en heel duidelijk actiecentrum: Genève. Hier heeft Farel zijn grote project verwezenlijkt, hetzelfde wat hij in Chanforan gerealiseerd heeft, maar met een heel andere dimensie! Hier is een hele stad, gelegen op een strategisch punt, die overgegaan is naar de Reformatie en waar alles nu georganiseerd wordt onder leiding van die uitzonderlijke man: *Johannes Calvijn*. Genève is een vrijstad waarheen alle vluchtelingen trekken die de Inquisitie in Italië, Spanje en Frankrijk ontvluchten. Het is ook een stad van vorming: op de school van Calvijn zelf wordt de jongeren Bijbelse en theologische kennis bijgebracht om daarmee terug te keren naar eigen land en daar de Reformatie ingang te doen vinden.

Genève is van deze protestantse internationale beweging de centrale waar men de programma's, de actielijnen en de theologie van de nieuwe kerk uitwerkt. Vanuit Genève vertrekken op aanwijzing van de Compagnie (de predikanten- groep van de stad) Gian Luigi Paschale uit Cuneo naar Calabrië, Goffrede Varaglia uit Busca en Scipione Lentolo uit Napels

naar Piëmonte.

Maar, het moet nog eens gezegd worden, het gaat niet om het organiseren van protestantse kerken compleet met registratie en vergaderstructuur, niet om het vormen van protestantse parochies maar om het veroorzaken van een beweging van algehele bezinning, van hervorming. Het hart van dit werk, het constituerende moment is derhalve niet de liturgie, niet het sacrament, maar de prediking. Niet voor niets dragen in Nederland de dominees de karakteristieke naam "predikant". De prediking is, in tegenstelling tot tegenwoordig nu deze vaak teruggebracht is tot enkele minuten Bijbeloverdenking gedurende een zondagse ceremonie, meer dan een Schriftuurlijke meditatie; zij is discussie, catechisatie, debat, gemeenschap - en dat alles in een dagelijkse bijeenkomst. Men preekt alle dagen en meerdere uren achtereen. De kinderen zitten op de grond, de vrouwen op hun krukjes en op de achtergrond staan de mannen met de hoed op en een groepje heren met de hand aan het zwaard: veel illustraties uit de 16e eeuw roepen dit beeld op. Het preken heeft overal plaats: in het bos, op het plein, in de kerken, die gevorderd zijn.

Martinus Gonin, een Waldenzer door A. van Haamstede

JAAR 1535

Martinus Gonin werd geboren in een klein dal van Piemont, Angrogna genaamd, welks inwoners altijd de misbruiken der menselijke instellingen hebben erkend en gehaat.

Toen Martinus bij de (gemeente van de)Waldenzen kwam, werd hij door tien tot een dienaar van het Goddelijke Woord gekozen. De Waldenzen, ofschoon zij goede mensen waren, bijzonder Godvrezend en zeer geneigd tot het Woord van God, zagen echter wel in, vooral nadat het licht der Evangelische waarheid was opgegaan, dat in hun gemeenten veel ontbrak, wat tot de ware godsdienst en de godzaligheid nodig was; ja, dat zij vele dingen, door onwetendheid van tijd tot tijd ingevoerd, voor goede hadden aangenomen, die nochtans van de Evangelische zuiverheid en het bevel der christelijke kerk hemelsbreed verschilden.

Zij zonden deze *Martinus Gonin* met *Johannes Geraardt* naar Genève, tot **Willem Farel**, die toen in de stad bedienaar van het Goddelijke Woord was en baden hem, dat hij toch de roeping wilde aannemen, om hun kerk en gemeenten te hervormen en te herstellen, volgens de uitspraak der Goddelijke Schrift, zowel die gemeenten, welke gevonden werden in het gebergte in Dauphine, Provence en bij Piemont, als in Italië, Calabrië, Apulië, die de begeerte naar de Godzaligheid en de vrees Gods hadden aangekweekt.

Toen Martinus de zaak, waarom hij was uitgezonden, met grote vlijt en getrouwheid uitgevoerd had, keerde hij in de maand April 1536 terug, met het voornemen om naar het dal van Angrogna te reizen, teneinde zijn ouders en vrienden te bezoeken.

Toen hij op zekere tijd uitging, onderzocht de cipier George Borel hem, en vond enige Godvruchtige vermaningsbrieven, die Willem Farel, Antonius Saunieries en andere dienaren te Genève aan enige Godvruchtige aanhangers van de Evangelische waarheid geschreven hadden.

De cipier beval hem toen in de gevangenis te gaan, en sloot hem in een diep donker hol, waar hij hem twee dagen opgesloten hield.

Op de derde dag kwam de procureur des koning benevens enige anderen uit het departement tot hem, en zei, dat hij een verspieder was, aangezien hij brieven bij zich had.

Martinus zei: "Leest die, en gij zult zien, dat zij van geen krijgszaken spreken, of geen andere zaken behelzen, die de vorsten aangaan, maar dat zij alleen Godvruchtige vermaningen en geboden, om het leven naar de vrees Gods in te richten, inhouden."

Enige hunner vroegen, vanwaar hij was, en trachtten uit de brieven te bewijzen, dat hij een *Lutheraan* was.

Martinus antwoordde: "Ik ben geboren in het dal Angrogna in Piemont; nu woon ik te Genève, en ben boekdrukker. Ik ben geen Lutheraan, en begeer dat ook niet te zijn, aangezien Luther voor mij niet gestorven is, maar Christus alleen, naar Wie ik mij noem, en word daarom een christen genaamd, voor Wie en met Wie ik bereid ben te leven en te sterven."

Toen hem gevraagd werd, wie er te Genève predikte, antwoordde hij: "Willem Farel en Petrus Viret."

De procureur des konings hernam: die twee hoofden van de Lutherse sekte?"

"Met uw verlof," zei hij, zij zijn in geen dele, wat gij meent; maar zij zijn getrouwe dienaars van de almachtige God, die de zuivere leer van het Woord Gods verkondigen, zoals de Apostelen gedaan hebben."

"Betuigt gij dan," zei de procureur, "dat alles wat onze moeder de heilige roomse kerk leert, zoals de mis, het vagevuur, de aflaat, goede werken en dergelijke andere dingen vals is?"

Martinus antwoordde, dat zij de kerk der bozen was, die haar oorsprong en wasdom van de duivel had, waarvan de paus, de ware antichrist, het hoofd is. "Maar," zei hij, "het zal juist zo geschieden als bij Mattheüs geschreven is: *dat alle plant, die de hemelse Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden.*"

De procureur vroeg, wanneer dit geschieden zou.

Martinus antwoordde: "Wanneer de zoon der verderfenis, die in de tempel Gods zit, geopenbaard zal wezen, zoals Paulus zegt. Geef mij de Bijbel, en ik zal het u tonen."

"Wij hebben heden genoeg daarvan," zei de procureur, "morgen zullen er leraars komen, die u anders zullen antwoorden; zij zullen de Bijbel en het misboek ook mee brengen."

Des anderen daags kwam tot hem in de gevangenis een grote menigte Minderbroeders, predikbroeders, priesters, en ook enige raadsheren van het parlement. Toen vroegen hem de procureur en de kettermeester: "Wel, hebt gij nog meer te zeggen dan gij reeds gedaan hebt?"

Martinus zei: "Ik weet niet, wat u mij vragen wilt."

Toen begon de kettermeester, als de stoutste, aldus te vragen: "In wie gelooft gij?"

"Ik geloof," zei Martinus, "in God de Vader door Christus Jezus, zoals er in de artikelen van het geloof staat: ik heb ook geen ander geloof."

Toen vroeg de kettermeester weer, op welke wijze hij God de Heere aanriep en aanbad.

"Op die wijze," antwoordde Martinus, "als onze Zaligmaker ons heeft leren bidden, namelijk: *Onze Vader, Die in de hemelen zijt*" &.

Woedend vroeg de kettermeester verder, "Beweert gij dan, dat de voorbeding van onze moeder de heilige kerk niet baat?"

Martinus antwoordde: "Gijlieden meent dit en zegt het, maar het zijn niet anders dan menselijke en duivelse woorden, die met hun hoofd en insteller de paus vervallen zullen, zoals er geschreven staat Openb. 17, vs. 18;" welke plaats door Martinus verklaard werd.

Toen werden de monniken en priesters zo woedend, dat zij met vuisten op de tafel sloegen, hun mutsen op de grond wierpen, en riepen, dat men hem niet verder behoorde te ondervragen of te onderzoeken, aangezien hij een verdoemd ketter was.

"Zijn de profeten," zei Martinus, "en Christus Jezus, mijn Zaligmaker, en ook de Apostelen kettters, zo wil ik één wezen met hen; want ik houd mij aan geen andere leer dan de hunne vast, en wil mij aan geen andere overgeven.

Op deze wijze werd het twistgesprek over de artikelen van de godsdienst en de schandelijke misbruiken der roomse kerk gedurende vier dagen en wel vier á vijf urenlang, voortgezet.

Eindelijk verlangde Martinus een misboek van hen, teneinde hun een bijzonder groot misbruik aan te tonen in de Kanon, dat begint. "Te igitur clementissime," waar zij Christus weer met vlees en beenderen, in een beet brood besloten, voor de zonden van levenden en doden opofferden, "dat immers," zei hij, "zeer dwaas en van alle waarheid en het geloof in

Jezus Christus vervreemd is. En dit is ook zo, want onze enige Zaligmaker Jezus Christus is eens in het heilige der heiligen ingegaan, en heeft Zich aan het kruis voor onze zonden opgeofferd, zodat Hij door de storting van Zijn allerzuiverst bloed, dat Hij Zijn Vader opofferde, al de onreinheid en de smetten onzer gebreken en zonden geheel afgewassen en ons ten enenmale, gereinigd heeft. Derhalve is zodanige offerande tegen het Woord van God vernieuwen of herhalen niet alleen onnodig, maar ook goddeloos, aangezien alzo de offerande van Jezus Christus wordt vernietigd."

Toen werden de monniken en hun aanhangers hoe langer zo woedender, stampten met de voeten op de grond, sloegen op de tafel, trokken de mutsen van het hoofd, en zeiden, dat hij *een ketter was, dat hij de duivel had*, omdat hij niet geloven wilde aan de mis terwijl de cipier bevolen werd hem in een toren te sluiten.

Toen de menigte nu uit elkaar zou gaan, zei de kettermeester hun, dat het hem het best dacht, aangezien deze mens geen Fransman was, hem in het water te werpen, opdat het volk hem niet zou horen spreken; want er was gevaar, dat hij het volk, dat hem horen zou, door zijn welsprekendheid nog erger zou maken dan hij zelf was; waarom het hem goed dacht, dat de opperste landsrechter dat moest trachten te verhoeden.

Twee dagen daarna, de 15de April 1535, des avonds omstreeks negen uur kwam de onderstadhouder, die ook kastelein genoemd werd, met de scherprechter en twee gerechtsdienaren, in de gevangenis, terwijl Martinus sliep.

Wakker geworden zijnde, zei Martinus tot hen: "Waar gaat gij naar toe, mijn vrienden? Ik merk het wel, en zie, wat gij mij doen wilt; gij wilt mij namelijk in de rivier werpen, opdat niemand van het volk mij zou zien, maar God, die alle dingen opmerkt, kan u gemakkelijk zien. Ik ga nu, opdat ik eeuwig met Hem leeft; en ik bid Hem, dat Hij u die kennis schenkt, dat gij uw boze raad en daad mag belijden. Nu, laat ons gaan in de Naam des Heeren!"

Toen hij dit gezegd had, stond hij op, en liet zich door de scherprechter binden, om naar de strafplaats geleid te worden. Bij het verlaten van de gevangenis beval hij al de gevangenen de Heere aan, van wie het merendeel weende, vooral zij bij wie door hem begeerte naar het Goddelijke Woord opgewekt was, terwijl zij hem wederkerig ernstig opwekten, om welgemoed en getroost te zijn.

Toen hij de stad werd uitgeleid, bad hij God voor de overheid en de raad, die hem alzo behandelden, en vermaande hen, die hem volgden, dat zij zich moesten wachten voor de beeldendienst.

Toen hij aan de oever van de rivier, Isère geheten, gekomen was, en de scherprechter hem aan de ene voet gebonden bad, verzocht hij, als een getrouw dienaar en waarachtig getuige van Jezus Christus, de onderstadhouder, dat hij de beul zo lang wilde laten wachten, totdat hij een weinig zou gesproken hebben.

Toen hem dit werd toegestaan, leerde en vermaande hij het volk, dat hem in grote scharen gevolgd was, dat zij met hun gehele hart en met alle vlijt het Evangelie van onze Heere Jezus Christus moesten volgen, en dat naarstig lezen, zo om hun zaligheid, die daarin werd voorgesteld, als ook om de dwalingen, misbruiken en goddeloosheden in te zien, waarin de paus hen gevangen hield. Zo gij hem wilt volgen," zei hij, "zult gij spoedig naar de hel varen; en hoe goddeloos hun leer en tucht is, kunt gij gemakkelijk zien in hun leven, dat zij in allerlei boosheid en schelmerij doorbrengen. Daarom, volgt liever de Heere en onze Zaligmaker, waardoor gij een zalig leven zonder gevaar vinden zult." Deze en vele andere dingen, die niet geschreven zijn, predikte hij hun anderhalf uur achtereen, tot grote verwondering der toehoorders, die met lust naar hem luisterden: zo zelfs, dat er velen waren, die het beweenden, dat de goede man aanstonds zou worden omgebracht.

Doch de goddeloze beul, die dit lang wachten begon te vervelen, en liever een dronk wijn dan dit zaligmakend voedsel van het Woord Gods genoot, beval hem zeer onbeleefd, dat hij zijn rede moest eindigen.

Vervolgens viel Martinus aan de oever der rivier op de knieën, richtte zijn gebed tot God, en vroeg van Hem vergeving voor zijn zonden, door het lijden van Jezus Christus. Zijn laatste woorden waren: *"U beveel ik, o Heere Jezus Christus, mijn geest."*

De beul deed vervolgens een kort touw om zijn hals, en draaide dat zo lang totdat hij op de grond viel. Daarna stiet hij de man in de rivier, en hield hem bij de ene voet, die gebonden was, zo lang vast, als hij zich nog roerde. Daarna sneed hij het touw los, en liet het lichaam in de rivier drijven. Aldus scheidde de vrome martelaar van Jezus Christus uit deze wereld.

IV. EEN SLACHTING IN DE 16e EEUW, door Giorgio Tourn

Dat men in 1530-31 Mérindol koos als plaats voor de algemene vergadering, was niet toevallig. De Provence, en in het bijzonder de heuvelachtige streek van Lubéron, vormde namelijk in die tijd één van de twee steunpunten van de Waldenzer diaspora, niet alleen getalsmatig maar bovenal kwalitatief. De beweging van de Waldenzen had zich in zeer oude tijden in dit gebied geworteld en zich ondanks vervolgingen staande gehouden. In deze jaren maakte ze echter een periode door van verrassende ontwikkeling, zowel van sociale als van religieuze aard. In sociaal opzicht deed zich vooral een immigratiegolf voor van Alpenbewoners, op zoek naar bouwland; door hen werd het gebied van de Waldenzen sterk uitgebreid, als er geloof gehecht mag worden aan het bericht dat het aantal zelfs laat oplopen tot 10.000 'ketterse' gezinnen. Even belangrijk echter is het godsdienstig aspect. In het Frankrijk van begin 16e eeuw heerst een wijdverbreide geest van religieuze vernieuwing die nog niet protestants is maar ook niet meer middeleeuws katholiek; Lefèvre d'Étaples heeft zijn vertaling van het Nieuwe Testament laten drukken, Calvijn studeert in Bourges bij professoren met Lutherse ideeën en aan het hof van Margherita van Navarra predikt men vrij het Evangelie.

De groepen Waldenzen van Lubéron worden zo de kern van een groot evangelisch gebied, zij worden het symbool van een godsdienstige richting. Wanneer men in die jaren *valdese* zegt, denkt men aan de Provence. Wanneer de vergadering van de barben bijeenkomt in Mérindol wordt de situatie echter steeds moeilijker. Al enkele jaren heerst er een straffe inquisitie onder leiding van Giovanni uit Rome, een triest figuur, inquisiteur in de meest gedegenereerde vorm: arglistig en wreed.

Erasmus wijst de Europese opinie op dit feit, Farel schrijft erover aan Calvijn die een brief stuurt aan de koning van Frankrijk om de rechten van de Franse aanhangers van de Reformatie te verdedigen; een brief die hem op slag beroemd maakt.

De dreiging wordt hierdoor afgewend, maar na enkele jaren wordt de religieuze kwestie overgelaten aan de plaatselijke overheden; die van Aix, als één van de ijverigste wat betreft de onderdrukking, vaardigt in 1540 een edict uit dat 19 Waldenzen, op beschuldiging van opstand, tot de brandstapel veroordeelt. Ook wordt de verwoesting geboden van Mérindol, omdat de veroordeelden daar woonden. Het edict betekent een dodelijk gevaar voor die ongelukkigen die zich juist nu om hulp begeven bij de geloofsgenoten.

Melanchton, aangespoord door Farel, stelt een gedenkschrift op waarmee de Duitse vorsten iets bereiken aan het koninklijk hof: Frans I gebiedt de opschorting van het edict en men opent een onderzoek onder leiding van minister Du Bellay. Dit onderzoek eindigt zeer gunstig voor de Waldenzer gemeenschap.

In 1545 echter bereikt de tragedie het dieptepunt. In één van zijn politieke wispelturigheden betreffende de onderdrukking van de Waldenzen zet Frans I zijn handtekening onder het bevel tot uitvoering van het edict, en de voorzitter van het parlement van Aix, Giovanni Meynier, baron van Oppede, zorgt persoonlijk voor de uitvoering ervan in samenwerking met het pauselijk leger dat vanuit de buurt van Avignon optrekt en zo de Waldenzen in de tang sluit.

Het land wordt door benden huursoldaten verwoest en de dorpen worden vernietigd.

Weinigen slagen erin naar Zwitserland of Piemonte te vluchten; voor de anderen rest er niets dan de dood of het trieste lot om van uitputting op de koninklijke galleien om te komen.

Deze slachting voltrekt zich weinige jaren na de voltooiing van het "Laatste Oordeel" door

Michelangelo, die juist in deze tijd sympathiseert met en zich aangetrokken voelt tot het Waldenzendom. Meer symbool dan incident is deze afslachting een profetie van wat binnen enkele jaren Frankrijk te wachten zal staan als de godsdienstoorlogen losbarsten.

1. De bewoners van Mirandola en Cabriëra, door A. van Haemstede

JAAR 1545

De bewoners en burgers van Mirandola en Cabriëra vertrokken, zoals men zegt, voor bijna twee honderd jaren uit Piemont naar Provence, namen daar vele woeste, onbebouwde en onbewoonde plaatsen in, en beijverden zich dermate door zware arbeid, overleg en kloekmoedigheid, dat zij later in overvloed koren, wijn, olie en amandelen en andere voortbrengselen inoogstten, en er ook goed en vet vee gevonden werd, ofschoon, voor zij er kwamen, Mirandola onbewoonbaar, woest en onvruchtbaar was.

Deze goede mensen, die God vreesden, aan wie de Heere steeds het zaad der godzaligheid schonk, ofschoon zij verjaagd, verstrooid en veracht werden en met de dieren in het wild moesten leven, brachten echter, waar zij ook kwamen, de zegen des Heeren mee. De wereld haatte hen nochtans derwijze, dat men hun alle schande en smaad aandeed, ben van oneerbaarheid en andere zonden beschuldigde, zodat men hen niet waardig achtte, dat de aarde hen voedde of droeg.

Onder al de verachting en versmaadheid gedroeg dit volk, dat te Mirandola en Cabriëra woonde, zich zo liefderijk, vriendelijk en Godvruchtig, dat in hun gehele leven en handelingen de vrees Gods opgemerkt en grote getrouwheid en rechtvaardigheid bevonden werden. In dat licht van de kennis der waarheid, hetwelk God hun had gegeven, beijverden zij zich zeer, dat dagelijks meer en meer te ontsteken, en spaarden daartoe geen kosten of moeite, hetzij om boeken van de Heilige Schrift te verkrijgen, hetzij om geleerde en verstandige mensen in de goddelijke leer hier en daar, ja, tot de verste einden der wereld uit te zenden, waar zij vernamen, dat de glans van het zaligmakende licht was opgegaan.

Toen zij namelijk hoorden, dat in enige steden van Duitsland en Zwitserland het Evangelie werd verkondigd, zonden zij, in het jaar 1530, twee mannen, namelijk **George Morel**, geboren te Fresseur in Dauphiné, hun prediker van het Evangelie een Godvruchtig man, die zij, teneinde onderwezen te worden, in de school gehouden hadden, en **Petrus Masson** uit Bourgogne. Zij zonden deze uit, om over de leer van het geloof en der Godzaligheid met getrouwe en verstandige dienaren der gemeenten te spreken, en meer en meer met de gewoonten en gebruiken van de godsdienst bekend te worden, zo ook om inlichting te vragen tot recht verstand van enige zaken, waaraan zij nog twijfelden.

Toen zij beiden te Bazel met Johannes **Oecolampadius**, te Straatsburg met **Bucer** en **Capito**, te Bern met **Barthold Haller**, gesproken en beraadslaagd hadden, werd Petrus Masson te Dyon gevangen genomen, in de gevangenis geworpen, en als een Lutheraan ter dood veroordeeld.

George kwam alleen te Mirandola terug, en wel met, boeken, brieven en bevelen, die hij van de Duitse gemeenten had ontvangen. Hij verhaalde in het openbaar waarom hij op reis geweest was, in hoe vele en grote dwalingen zij nog verkeerden, waar hun oude dienaars, die zij Baarden en Omen noemden, hen toegebracht en van de rechten weg der godzaligheid afgeleid hadden.

Toen het volk dit vernam, namen zij de verbetering van hun gemeenten derwijze ter harte, dat zij uit Apulië en Calabrië bejaarde, verstandige en ervaren mannen riepen opdat zij met hen zouden raadplegen om de kerk te hervormen en te verbeteren.

In één woord, men bracht, het zo ver, dat dit alles het parlement en de opperste raad van Aix

ter ore kwam, en de bisschoppen, priesters en monniken van Provence zeer in beroering bracht.

Onder anderen was er een monnik, die tot de Dominicaner orde behoorde, *Johannes van Rome* geheten, een zeer wreed en hard mens, die van de bisschoppen en de gezant van Avignon macht had verkregen, om hen te onderzoeken en gevangen te nemen die als Waldenzen of onder de Luthersers naam bekend waren, die dan ook niet naliet de gelovigen te kwellen, en door allerlei martelingen, die hij slechts kon bedenken of uitvinden, te pijnigen. Onder al zijn uitgezochte martelingen was dit een der ergste, en die hij ook het meest aanwendde. Hij vulde namelijk schoenen of laarzen met kokend vet, die hij aan de voet liet trekken van hen, die hij zo op een bank had laten binden, dat hun voeten over een zwak vuur hingen. De eerste, die hij aldus liet pijnigen en martelen, waren **Michelot, Serra van Cabriëra, Merus** genaamd, en **Willem Melus**, en vele anderen na hen, die hij ook eindelijk met een zware en pijnlijke dood deed ombrengen.

Toen Frans, koning van Frankrijk, van de ongehoorde wreedheid van deze monnik hoorde, zond hij aan het opperste parlement van Provence brieven, en beval, dat men hem gevangen zou nemen, en aangaande hem alles zou onderzoeken; en, wanneer de waarheid bleek, dat men hem moest doden. Doch toen Johannes van Rome door hen, die hem gunstig waren, vernam, welk gevaar hem boven het hoofd hing, vluchtte hij naar Avignon om de roof te halen, die de wrede moordenaars uit de bezittingen der bewoners van Mirandola verkregen hadden. De buit was echter, buiten zijn mening, door zijn eigen huisvolk weggeroofd, die hem alles ontnamen, wat hij met ter dood brengen en moorden bijeen geraapt had.

Spoedig daarna tastte een ziekte hem aan, waarin hem de pijn zeer lastig en drukkend was, en waarbij men hem met geen middel hoegenaamd enige verlichting kon aanbrengen. Er was zulk een ondraaglijke stank bij hem, dat niemand het bij hem kon uithouden, zodat de Jakobijnen hem uit hun klooster naar een gasthuis lieten overbrengen, aangezien niemand, ook hij zelf niet, de stank verdragen kon, die uit zijn lichaam, dat vol zweren was en van de wormen krioelde, opsteeg. Terwijl hij aldus in pijn en jammer verkeerde, riep hij dikwerf: "Ach, wie zal mij verlossen! Wie zal mij doden!" Hij wilde zichzelf ombrengen, doch de macht ontbrak hem. Aldus eindigde deze goddeloze en wrede mens, die zo vele godvruchtige lieden vermoord had door grote en onlijdelijke smart, onder verschrikkelijke jammeren wanhoop zijn leven.

Er werd ook niemand gevonden, die hem wilde aanraken om te begraven, dan een monnik van dezelfde orde, die hem voor de heerlijke eer en het recht der begrafenis, die hem niet toekwam, een haak in het vergane lichaam sloeg, en aldus tot een graf, dat hij daartoe gemaakt had, sleepte.

Na de dood van broeder Johannes van Rome, zette de bisschop van Aix de vervolging voort door Perianet zijn dienaar. Deze wierp vele lieden in de gevangenis, waar sommigen wegens de zware pijnigingen die men hun aandeed, de waarheid verloochenden en afzwoeren. Anderen, die sterker en standvastiger waren, werden als kettters veroordeeld en aan de aangewezen rechter overgeleverd. Deze rechter was zekere Miranus, een wreed mens, die, zonder enig onderzoek of kennis van zaken in te stellen allen doodde, die de dienaar van de bisschop slechts als ketters aangewezen had. Doch ook deze heeft niet lang daarna het loon zijner ongerechtigheid en wreedheid ontvangen, zoals wij later vernemen zullen.

Het parlement en de raad van Aix brachten na de dood van de goede stadhouder Cuisinette vele gelovigen om het leven, en wel gedurende de tijd, dat de heer Revesti in de raad de president verving.

Toen hij van deze betrekking en dit ambt was ontslagen, reisde hij naar zijn huis Revestum, waar hij door zulk een zware ziekte en vreselijke pijn werd bezocht, dat zijn vrouw en andere huisgenoten hem niet durfden te genaken. In woede en razernij scheidde hij uit dit leven en

ontving voor zijn boosheid en wreedheid een rechtvaardige beloning.

De opvolger in zijn betrekking en ambt was Mr. Bartholemeus Cassaneus. Terwijl deze het voorzitterschap bekleedde, werden er tien burgers van Mirandola te Aix voor het gerecht gedaagd en wel door tussenkomst en voor de procureur des konings.

Maar, toen zij van enige goede en toegenegen vrienden vernamen, dat de raad voorgenomen had, hen onverhoord in de gevangenis te werpen en ter dood te brengen, durfden zij op de bepaalde dag niet te komen. En, omdat zij verzuimd hadden voor het gerecht te verschijnen, werden zij, als verachters van het gerecht, veroordeeld en gevonnist.

Om dit alles werd er een vonnis uitgesproken, *dat, zonder onderscheid, man, vrouw of kinderen van Mirandola verbrand moesten worden, hun huizen vernield, hun olijfbomen en andere vruchtbomen omgehakt en de gehele plaats verwoest.*

Ieders mond was vol over dit wrede vonnis, en wel omdat men nooit iets dergelijks gehoord of gezien bad. Wie het vernam, werd met schrik en vrees vervuld. Om dit te volvoeren, waren de gezworen vijanden der waarheid met alle ijver, machten kracht werkzaam.

Intussen kregen de bewoners van Mirandola, door tussenkomst van Langeüs, die in die tijd stadhouder en gezant van de koning te Turijn was, brieven, waarin hun werd toegestaan, dat zij hun zaken voor het gerecht mochten verdedigen, waarvan zij ook gebruik maakten, en hun geloofsbelijdenis aanboden. Aldus verhinderde de almachtige God het voornemen der goddelozen voor een wijle tijd, teneinde Hij de Godvruchtigen een weinig rust schonk; dat zo lang duurde, totdat Johannes Minierus, heer van Dopeda, president van de raad werd.

Deze Dopeda had veel invloed in die heerlijkheid, zo om zijn ambten, die hij bekleedde, als ook omdat hij nu tijdens de afwezigheid van de heer van Grignan, als gezant van de koning, de hoogste macht had in Provence. Al zijn krachten en vermogens wendde hij aan, om het besluit en het vonnis van het parlement tegen de bewoners van Mirandola, niet alleen te versterken of met de dood te volbrengen, maar ook om als een dienaar van de duivel en een wild dier de wreedheid, waar aan nauwelijks iets meer kon worden toegevoegd, te verhogen, zoals verder blijken zal.

Toen nu de heer van Grignan uit Provence vertrokken was, legde deze gruwelijke president aan Minierus alle redenen bloot, die hem in het volvoeren van zijn plannen zouden kunnen dienen, om het bloed van de christenen te vergieten, en hun goederen te roven. Al de krijgssteden, die de koning toen in Provence had, verzamelde hij, en voerde er het leger bij, dat de gezant van de paus te Avignon en in het gehele graafschap Ventis bijeenvergaderd had. Gewapenderhand ging deze goddeloze bevelhebber er toe over, om de bewoners van Mirandola en Cabriëra en van andere steden en dorpen, tot twee en twintig in getal, te verwoesten en uit te roeien. Teneinde hij dit te gemakkelijker zou kunnen doen, gaf hij de krijgslieden verlot *alles tot buit en roof te mogen nemen, en alles te verbranden en te doden, zelfs de mannen en kinderen.*

Voor hij te Mirandola kwam, beroofde en verbrandde hij eerst een stad, Rupen genaamd, vervolgens St. Stefanus, Villelaurus, Lormarinus, Mottam, Gabriëra, St. Martinus, Pepinus en andere plaatsen aan gene zijde van de berg Lebrum.

Toen de inwoners van deze plaatsen, van wie het merendeel naar Mirandola gevlucht was, die vreselijke en buitengewone wreedheid zagen, weken zij in een bos, Laura genaamd, totdat het geweld, en de wreedheid als een onweer zou zijn voorbijgetrokken en verkoeld. Maar, toen zij zagen, dat hun vervolgers langer zo meer in wreedheid en boosheid toenamen, en hen hoe langer hoe dichter naderden, vonden zij het geraden, daar zij er niets beters op wisten, hun vrouwen en kinderen te verlaten en een goed heenkomen te zoeken, terwijl zij meenden, dat de vrouwen en kinderen te eerder genade bij de vijanden zouden verkrijgen, dan wanneer de mannen bij haar waren.

Onbeschrijfelijk was het verdrietelijk zuchten, wenen, huilen, dat er gehoord werd bij het droevig scheiden, waar de man zijn geliefde vrouw, de vader zijn zoete kindertjes in benauwdheid achterliet.

Nadat de dienaren van het Goddelijke Woord een predicatie gedaan, en volgens hun gewoonte gebeden hadden, vertrokken zij in deze grote ellende, in de laten avond, bij het invallen van de nacht teneinde meerdere ongelukken en gevaren te voorkomen.

In de vroegte van de andere dag kwamen de soldaten aan de plaats, waar de vrouwen alleen, zonder haar mannen, waren achtergebleven. Sommige krijgsknechten, die haar goedgunstig en met barmhartigheid bewogen waren, liepen vooruit naar de streek, waar zij in het bos zich ophielden, om haar mee te delen hoe dicht de vijanden reeds genaderd waren. Zij vonden haar samen eendrachtig biddende, en wel na de gewone morgenpredicatie, die in de vroegte plaats had.

Nauwelijks waren de vijanden aan deze plaats gekomen, of deze arme lieden werden beroofd van al haar bezittingen, die zij nog uit de plundering en de brand overgehouden hadden. De vrouwen en meisjes werden van alles beroofd, sommigen geschonden en geschaakt, geslagen, terwijl zij alle oneerbaarheid en onkuisheid met haar bedreven. Sommigen verkochten zij en deden haar allerlei smaad en ellende aan.

Intussen reed Dopeda langs de brede Cadentse weg met zijn ruiters door het bos van Mirandola. Toen hij daar kwam, werd hij slechts **één jongeling** meester, die hij aan een olijfbom liet binden en op een wrede wijze doorschieten. Te midden van zijn lijden sloeg de jongeling steeds de ogen naar de hemel, en wel onder luide uitroepingen, als blijk van zijn godvruchtig gemoed. Naar men zegt, waren zijn laatste woorden: *"O, Heere God, deze mensen ontnemen mij dit ellendig en smartvol leven, maar gij zult mij, om Uws Zoons Jezus Christus wil, het eeuwige leven schenken."* Aldus blies hij, na doorschoten te zijn, de laatste adem uit.

Mirandola werd aldus, zonder enige tegenstand, ingenomen, beroofd en verbrand, en door de gravers en arbeiders tot de grond geslecht.

Cabriëra

Toen Mirandola verwoest was, trokken zij met de gehele hoop naar **Cabriëra**, dat zij de 20sten April belegerden. Nadat zij het geruime tijd en menigmaal hadden bestormd en beschoten, en er geen hoop was het op een gemakkelijke wijze in handen te krijgen, beloofden de president Dopeda en Polinus, de bevelhebber des legers, onder belofte van zekere getrouwheid, de bestuurders van de stad, dat zij er voor zorgen zouden, dat hun zaken voor de wereldlijken raad, zonder enig geweld van wapenen, gebracht en beoordeeld zouden worden, en dat hen geen geweld of ongelijk zou worden aangedaan, wanneer zij de poorten openden. Na deze belofte openden de bewaarders en verdedigers der stad de poorten terstond, en gaven vrije toegang aan Polinus en Dopeda.

Toen echter dit meinedig, dubbelhartig, en tirannisch gespuis de stad was binnengetrokken, verbraken en overtraden zij alle geloften. Dopeda liet er vijf en twintig van hen, die hij begeerde, vangen en binden en naar een veld buiten de stad brengen, waar de soldaten hen op wrede wijze ombrachten.

Daarna toonde hij ook zijn onmenselijke wreedheid aan de vrouwen, van wie hij er veertig liet vangen, van wie velen in zwangere toestand verkeerden. Deze liet hij in een schuur opsluiten, en deed die aan de vier hoeken in brand steken; en wanneer er enige de brand wilden ontvluchten, werden zij door de soldaten met zwaarden en spiesen er weer in gedreven.

Er werden ook velen gevangen genomen, die zich in holen en andere plaatsen verborgen hadden, en bij paren aan elkaar gebonden, naar de zaal van het slot Cambria overgebracht, aan wie de soldaten hun moedwil betoonden, totdat zij stierven, na haar eerst te hebben bespot en

aan hun lusten overgegeven.

Eindelijk gingen de hoofden en bevelhebbers van de wellustelingen en moordenaars van Avignon naar de tempel, en grepen een groot aantal vrouwen, meisjes en kinderen, aan welke zij alle boosheid en wreedheid pleegden, waarbij zij niemand, man noch vrouw, jong noch oud spaarden.

De anderen, die in dezelfde tijd en daarna op verschillende wijze omgebracht werden, waren omtrent duizend in getal, met wie zij, zonder onderscheid van persoon of leeftijd, onredelijk en tirannisch handelden, alsof zij woedend en razend waren.

Tot een eeuwige gedachtenis van zulk een dusgenaamde heerlijke overwinning, werd er door de pausgezinden in de stad Cabriéra een zuil opgericht, waarop zij de dag en het jaar lieten beitelen, waarin de stad werd ingenomen en geplunderd door mr. Johan Minier Dopedá, hoogste president in het parlement van Provence, tot een herinnering van een wreedheid, zoals nooit werd aanschouwd, gehoord noch beleefd.

Hieruit kunnen de nakomelingen zien, met welke middelen de roomse antichrist zijn zetel der boosheid en der gruwelen placht te beschutten en te beschermen, die dermate in alle ongerechtigheid en boosheid is verzonken, dat hij zich in geen dele niet enige gerechtigheid en waarheid redden kan. Met geweld van wapenen, met verdrukking, moorden en ombrengen, moet hij zijn zaken drijven en beschermen. Tot die middelen alleen neemt hij zijn toevlucht.

Intussen kwamen zij, die uit Mirandola naar het gebergte, de steenrotsen en andere vlekken in de omtrek, tot levensbehoud gevlucht waren, hoe langer zo meer in ellende en nood, en wel door gebrek aan spijs tot voeding van het lichaam. Door enige van zijn vrienden verzochten zij, voor hij deze wreedheid aan hen pleegde, de president dat het toegelaten mocht worden, met hun vrouwen en kinderen vrij ergens heen te gaan, al ware het slechts in het hemd, om hun ontbloot lichaam te bedekken. Doch Dopedá antwoordde zijn vrienden: "Ik weet, wat ik doen zal; er zal niet een uit mijn handen ontkomen; ik zal hen naar het oord van de hel zenden, opdat zij daar met de duivelen wonen."

Met deze en dergelijke dreigende woorden gaf hij de hoofdman en bevelhebbers verlot, om alle steden, dorpen en vlekken in te nemen, daar te worgen, en te plunderen, daar er toch niemand was, die zich verweerde, teneinde zich met moed te beschermen. Aldus heeft deze zogenaamde machtige krijgsman, die uit het raadhuis ten oorlog en verwoesting rondreisde, aan deze onschuldige, eenvoudige, godvrezende en beklaglijke mensen zijn kracht, ja zijn tirannische wreedheid betoond.

2. Bartholomeüs Hector

JAAR 1556

Bartholomeüs Hector, geboren te Poitiers, die geruime tijd koetsier was geweest, begaf zich eindelijk met vrouw en kinderen naar Genève, door ijver gedreven om God de Heere getrouw te dienen. Om in de behoefte van zijn klein huisgezin te voorzien, hield hij zich hier en daar met het verkopen der heilige Schrift bezig.

Toen hij in Piëmont vertoefde, werd hij door een edelman, Parrier genaamd, gevangen genomen, die daarvan terstond kennis gaf aan het parlement, en een lijst van de boeken, brieven en geschriften, die hij bij hem vond, overzond. Het parlement vaardigde enige beambten af, die naar Pienerolo of Pignerol vertrokken, waar Hector gevangen zat.

Op de 8e en 9e Maart lieten zij Hector voor zich komen, om hem te ondervragen. Voor Hector echter een woord sprak, knielde hij neer, en bad God hem de mond te willen openen en genade te schenken, om niet anders te spreken dan wat tot Gods lof en stichting Zijner kerk

mocht dienen.

Toen nu Hector uitvoerig ondervraagd en onderzocht was, en hij een standvastige belijdenis van de ware godsdienst had afgelegd, werd hij eindelijk door het parlement van Turin veroordeeld, om op de plaats van het slot opeen marktdag als een woelgeest en ketter, waarvoor hij vroeger door de kettermeesters verklaard was, ja ook als een verleider en verstoorder van de vrede in de christenheid en een verbreker van de koninklijke besluiten en bevelen, levend te worden verbrand. Men bepaalde ook, dat de boeken, die hij sedert zijn komst van Genève had te koop aangeboden, voor zijn ogen zouden worden verbrand, en dat al de goederen en bezittingen, die hij bij zich had, tot voordeel des konings zouden worden verbeurd verklaard, na daarvan eerst de onkosten van zijn gevangenschap, enz. te hebben betaald. Dit vonnis was ondertekend: Hieronymus Purpuratus, Augustinus de Ecclesia, de 19e Juni in het jaar 1556.

Onder aan het vonnis was een voorwaarde van het parlement gesteld, namelijk, *als het hout aangestoken zou worden, dat men dan Hector moest worgen, opdat hij geen pijn zou gevoelen.*

De volgende dag, op de 20e Juni namelijk, werd het vonnis aan Bartholomeüs Hector voorgelezen. Deze dankte daarbij God voor de genade hem bewezen, dat hij namelijk om Zijns Naams wil zou mogen lijden. Daarna bestrafte hij het volk wegens zijn verblindheid, en vooral hen, die door het parlement tot hem gezonden waren, om hem tot afval van zijn gevoelens te brengen, en dan het leven te schenken en ongedeerd van daar te laten gaan. Hij wilde niet alleen aan hen geen geloof slaan, maar zei altijd, dat hem niets meer welkom en aangenaam was, dan om voor zulk een goede zaak te mogen sterven.

Toen nu het parlement van de afgevaardigde raadsleden zijn standvastigheid vernomen had, en men niets op hem winnen kon, bedreigden zij hem, indien hij onderweg veel zou willen spreken, dat men hem de tong zou uitsnijden; doch hij liet zich daardoor in het geheel geen vrees aanjagen, werd zelfs hoe langer hoe moediger, en ondervond de bijzondere genade van God, dat hij het volk tot de vrees Gods vermaande, en hun aantoonde tot welke dwalingen zij vervallen waren.

Op de strafplaats aangekomen, liet het parlement hem nog eenmaal aanzeggen, dat, indien hij zijn gevoelens wilde laten varen, en herroepen, hem het leven zou geschonken worden.

Doch hij liet zich door hun beloften niet verleiden, knielde neer, en stortte voor God een hartelijk gebed uit, hetwelk tamelijk lang duurde. Onder andere bad hij God met luide stem, *de rechters alles te willen vergeven, hun de ogen te openen, opdat zij de waarheid van zijn goddelijk Woord mochten inzien.*

Daarna richtte hij nog een vermaning tot het volk, waaronder vele lieden innig bedroefd werden, zijn dood. beweenden, en zich verwonderden, dat men zulk een mens ombracht, die van niets anders dan van God sprak.

Toen men hem aan de paal vastmaakte, en het buskruit aan zijn hals hing, hief hij de ogen naar de hemel en zei: *"O Heere, wat is mij dit lieflijk en aangenaam!"*

Daarna werd hij verwurgd en tot as verbrand, de Heere en Zijn kerk tot een offerande en een aangename reuk.

V. REFORMATIE EN MARTELAARSCHAP, door GioRgio Tourn

Zo wordt het 1555, het jaar van het grote Reformatie-offensief. Tientallen dominees vertrekken uit Genève naar Frankrijk, de eerste openbare bijeenkomsten worden gehouden en de eerste georganiseerde kerken geïnstitueerd.

In het Alpengebied doen zich dit jaar twee feiten voor van kapitaal belang: de verovering van het Pragelatodal voor de Reformatie en de bouw van de eerste kerken in het Lusernadal.

Met Pasen beginnen Jean Vernou en kan Lauvergeat, door Genève aan Fenestrelle verbonden, daar dan ook te preken en in het openbaar het Heilig Avondmaal te bedienen. Vanaf dat moment breidt de Reformatie zich uit over het totale hoge Chisonedal, dat naar de hoofdplaats ook wel Pragelatodal genoemd wordt. De bouw van de eerste bedehuizen in Angrogna, Coppieri delle Torn, Roccapiatta, Villasecca en Prali - ook dat is de vrucht van een plotselinge missionaire impuls.

De viering van het Heilig Avondmaal als een gemeenschappelijk gebeuren waaraan alle gelovigen kunnen deelnemen, in plaats van het ritueel van de Latijnse mis; het oprichten van permanente gebouwen voor de prediking; het zijn twee zaken met buitengewoon revolutionaire draagwijdte.

Beide betekenen dat men van plan is te komen tot een nieuwe kerkvorm, die op de één of andere manier ook zichtbaar het protest van de Reformatie tot uitdrukking brengt. Het is niet mogelijk de bestaande kerk die de vernieuwing weigert, te hervormen dus rest er niets anders dan een kerk 'op poten te zetten', te stichten (*dresser l'eglise* met een mooie uitdrukking uit die tijd), met een organisatievorm die die fundamentele eigenschappen zichtbaar maakt die een gemeenschap van gelovigen zou moeten hebben.

De onderdrukking door de parlementen van Grenoble en Turijn kan het Reformatie-offensief niet stuiten: in 1555 was Stefano Noël (Fransman van geboorte) naar de dalen gekomen evenals zijn collega Umberto Anus. In 1557 arriveren Favon en Domenico Vignaux, de laatste werd later dominee in Pravillelm in het markizaat Saluzzo en moderator (synodevoorzitter). Ook anderen komen, waaronder Goffredo Varaglia, met talrijke schoolmeesters. De aanwezigheid van deze zo gevarieerde en wereldwijde 'elite' zal aan de kerk der Waldenzen het internationale karakter verlenen.

De impuls van de Piemonteese Reformatie, van haar hoop en van haar plannen krijgt een symbool in de kerk van "Ciabhs" die door de tegenstanders geringschattend wordt aangeduid als: enkele pilaren om een strodak te dragen. Er is een kathedraal voor de predikant, met rondom de mensen gezeten om de eerste getoonzette psalmen te spellen en de gemeenschap te vieren. Een gebouw zonder toren, altaar, kaarsen, preekstoelen, zonder al die elementen die traditioneel waren voor het rooms-katholieke kerkgebouw. Een ander gebouw voor een andere christelijke gemeente. Maar deze gemeente is niet alleen een vergadering die luistert naar de predikers gedurende de kerkdiensten, het is een georganiseerd lichaam van gelovigen. De volksvergadering die een twintigtal jaren eerder, in Chanforan, zich had aangesloten bij de Reformatie blijft niet een geïsoleerd geval; er is navolging en vernieuwing. De mensen die aan de leiding staan van de Reformatie zijn, zoals reeds opgemerkt, dezelfde die strijden voor de vernieuwing van het maatschappelijk leven en voor het vrijmaken van gronden en rechten door deze te onttrekken aan de feodale macht. De kerkelijke goederen gaan over naar de Waldenzenkerken die hierdoor rechtspersoonlijkheid verwerven en tot op de dag van vandaag is dit voor de Waldenzer kerkenraden zo gebleven. Er worden bijeenkomsten belegd voor familiehoofden, de eerste vormen van armenhulp worden opgezet en fondsen beheerd. De vorm van de latere Waldenzer organisatie wordt zichtbaar.

De drie decennia tussen 1530 en 1560 zijn revolutionaire en verwachtingsvolle jaren, maar het zijn ook jaren van lijden en martelaarschap. Gevangenis, brandstapel en dood hangt iedere dag de 'gereformeerden' boven het hoofd; voor hun predikanten is het zelfs harde werkelijkheid. Niet toevallig telt de evangelische lectuur uit die periode zoveel brieven van en aan al of niet ter dood veroordeelden. Van al deze brieven maken die van **Paschale** vanuit zijn gevangnissen in Cosenza en in Rome de meeste indruk; sublieme documenten van sereen en onwrikbaar geloof.

De Reformatie in Piemonte heeft vanzelf ook zijn martelaren. In de meeste gevallen gaat het om vooraanstaande personen, om mannen die betrokken zijn bij het propagandawerk. Het is kortom de intelligentsia die men probeert te treffen om zodoende de beweging tot stilstand te brengen.

In 1536 wordt in **Grenoble Gonin** gearresteerd, die zich daar bevindt op doorreis van Genève naar de dalen met een hoeveelheid boeken en propagandamateriaal. Deze man, die een hoofdrol gespeeld had in de verspreiding van de nieuwe leer binnen het Waldenzer milieu, had niet toevallig zijn beroep gekozen, maar hij had zijn humanistische interesses weten te verenigen met evangelisatie en zending. Zich bezig houden met het drukken en verhandelen van boeken betekent in die jaren zich volop in de strijd storten. Het belangrijkste verspreidingsmiddel wordt namelijk gevormd door boeken, niet de grote exemplaren uit bibliotheken, maar de brochures, de geïllustreerde bladen, de polemische vlugschriften en traktaten die men overal verspreidt. Na een kort proces wordt Gonin ter dood veroordeeld en verdrongen in de Isère.

Enkele jaren later worden op dezelfde route **vijf jonge dominees** overrompeld die van Genève op weg zijn naar de dalen om daar hun ambt te gaan uitoefenen. Ook zij worden veroordeeld en verbrand in Chambéry.

Hetzelfde lot ondergaat de Franse colporteur **Bartholomeus Hector** die op de hoogte van Riclaretto in handen valt van de Trucchiotti, heren van Perrem. Overgebracht naar Turijn wordt hij gewurgd en verbrand op de brandstapel op 20 juni 1557.

De weg van het martelaarschap gaat ook **Niccolò Sartoris** in Aosta; hij is een zoon van Leonardo Sartoris, een geacht notaris die jaren eerder in Chieri gearresteerd was onder beschuldiging de Reformatie te zijn toegedaan en die van kou en gebrek in de gevangenis is omgekomen. De jonge Niccolò is naar het buitenland gevlucht en in Bern gaan wonen. Hij aarzelt niet in Aosta rekenschap af te leggen van zijn geloof.

Iemand die als symbool de hoop en het lijden van de protestantse kerk in Piemonte belichaamt is **Goffredo Varaglia**. Aan het begin van de eeuw in Busca geboren als zoon van een klein provinciaal edelman die deelgenomen had aan de vervolging van de Waldenzen in 1488, treedt Goffredo toe tot de orde der Franciscanen en onderscheidt zich daar door zijn capaciteiten, ernst en ijver. Bestemd tot bestrijding van de Reformatie legt hij zich toe op de bestudering van de gereformeerde leer om deze des te beter te kunnen weerleggen. Hij raakt echter overtuigd van de bijbelse fundering en wordt overwonnen. Als hij de nuntius naar Parijs moet vergezellen vlucht hij onderweg en trekt naar Genève; hier studeert hij theologie. Tot dominee gewijd wordt hij gevraagd om in Piemonte in het Italiaans te preken, hetgeen zijn moedertaal is. Zijn gemeente wordt San Giovanni en zijn preekstoel staat in Ciábas. Als coordinator van het evangelisatiewerk in de Piemontese vlakte bezoekt Varaglia de verstrooide gemeenschappen en de groepen in Fenile en Bibiana. Als hij naar Dronero gereisd is om de gereformeerde leer in een openbaar debat te verdedigen, wordt hij op de terugweg door de politie herkend. Gearresteerd en na maanden hechtenis in Turijn veroordeeld, wordt hij op 29 maart 1558 op het Castello-plein gewurgd en verbrand, waarbij hij zijn laatste preek houdt voor een verbaasde menigte die in stilte aanwezig is.

Het jaar daarop, 1559, beleeft de Reformatie haar beslissende uur. Na 20 jaar spanning, wapengekletter en rustpauzes hebben de twee grote mogendheden uit de politiek van de 16e eeuw, het renaissancistische Frankrijk onder Frans I en het katholieke Spanje van Karel V, hun strijd beslecht. Spanje heeft gewonnen. De overwinning is niet alleen politiek maar ook cultureel en godsdienstig. Het is de onverzoenlijkheid van Philips II die gewonnen heeft, het is Ignatius van Loyola, het is Pius IV.

De katholieke hervormingslijn van Erasmus is meer dan ooit een droom; het kan alleen nog uitlopen op de totale botsing van twee werelden, twee kerken, twee beschavingen die zich ontwikkelen. Het verdrag van *Cateau—Cambrésis* regelt veel meer dan het vaststellen van grenzen en een gebiedsindeling; het legt de verplichting op tot een herovering van Europa voor het katholieke geloof.

Emanuel Filibert, de jonge hertog van Savoye, keert terug in zijn staten, behangen met medailles die hij met eer en oneer op de slagvelden behaald heeft. Hij keert terug in een verwoest land en ook hij *kan niet anders dan zich richten naar de Spaanse politiek* en zijn gebieden terugvoeren naar het katholicisme.

GELOOFSBELIJDENIS (1556)

Tot antwoord presenteerden de Gereformeerden (aan het parlement van Turijn) een korte belijdenis van haar geloof in dewelke zij verklaarden:

te geloven en te willen volgen al hetgeen begrepen is in de Heilige Schriftuur van het Oude en Nieuwe Testament, samengevat in het Symbolum der Apostelen (= apostolische geloofsbelijdenis).

Dat zij beleden en hielden de heilige Sacramenten, naar het ware gebruik van haar instelling. Dat zij toestemden al hetgeen begrepen is in de Symbolen van de vier eerste concilies, van Nicea, Efeze, Chalcedon, Constantinopel- en ook in het Symbola van Athanasius: item, houdende de tien geboden Gods, begrepen in het 20e hoofdstuk van Exodus en in het 5e van Deuteronomium en dat zij naar dezelve haar benaastigden te leven zonder onder haar te verdragen, naar al haar vermogen, enige kwade stukken, noch enig werk tegen de voornoemde Geboden. Dat zij ook erkenden de Overheden van God geordonneerd, haar willende onderworpen zijn en gehoorzamende in al hetgeen niet strijdt tegen de bovengenoemde geboden Gods, die de opperste Heer en Meester van allen is. Dat in deze religie haar vaders en moeders hadden aangehouden sedert vele honderden jaren, niettemin, dat zo men haar door ditzelfde woord kon aantonen dat zij of haar vaders geweest hadden of dat zij waren in dwaling, zij gereed zouden zijn dat te herroepen. Dat aangaande de artikelen, begrepen in de publieke orde, zij antwoordden rakende de Mis, dat zij de ware hielden, dat is te weten het Heilig Avondmaal, hetwelk onze Heere heeft ingesteld en de Apostelen hebben gecelebreerd: maar aangaande deze die de Priesters nu celebreren in het Pausdom, zo men haar kon bewijzen dat zij conform was met het woord Gods, zij die zouden aannemen en anders niet.

Rakende de oorbiecht, dat zij dagelijks haar zonden aan God beleden en Hem om vergeving baden, publiekelijk en particulier, volgens zijn geboden en van onze Heere Jezus Christus, begrepen in zeer veel passages van zijn Woord. Maar indien door datzelfde woord de Priesters zouden kunnen bewijzen haar oorbiecht, zij die niet zouden weigeren. Van de Doop, dat zij in alle ootmoedigheid ontvangen de ordonnantie op dit werk door de Zoon Gods, en die bedienen, gelijk Christus die ingesteld heeft, zonder daar iets bij te voegen, te verminderen, of enige zaak te veranderen, doende als in een spraak door allen verstaan, gelijk St. Paulus ons heeft geboden. Dat zo men ons kan aantonen dat de bijvoegingen van bezweringen, zout, olie en andere dergelijke dingen, zouden zijn naar het

woord Gods, zij bereid zijn die aan te nemen. Aangaande het begraven, dat zij de doden eerlijk begroeven, en in schoon gezelschap, met heilige vermaningen om de bloedvrienden te vertroosten en allen te vermanen op zo'n manier te leven dat men mocht sterven de dood der rechtvaardigen; maar aangaande de kaarsen, gelui van klokken en andere ceremoniën die men in het Pausdom doet, is het dat men bewijst, dat God daar door niet wordt geoffenseerd (= beledigd), men die zou ontvangen.

Aangaande de Tradities en menselijke inzettingen, zij ontvingen gaarne die welke dienen tot goede order, tot eerbaarheid en tot eerbiedigheid van de heilige Kerkendienst: maar aangaande die welke voorgesteld worden, onder intentie van verdienste, om het geweten te binden en te verplichten tegen het woord Gods die mogen zij niet aannemen. En aangaande hetgeen men haar had voorgesteld, dat de Concilies die hadden geordonneerd, zij antwoordden dat er zeer vele zijn die door de Concilies niet zijn geordonneerd. Maar wanneer de Concilies die alle zouden geordonneerd hebben, men niemand moet horen, ook zelfs niet een Engel van de Hemel, ordonnerende iets tegen het woord Gods. Dat de Concilies gemaakt hadden vele schone en heilige inzettingen om te reguleren de Herders en de volkeren, ordonnerende dat de Pastoors, die hoereerders zijn, dronkaards, en ergerlijk, zouden afgezet worden: dat diegene die ter Mis gaat bij een hoerachtige Priester, zij geëxcommuniceerd, etc.

Maar dat men van deze dingen niet spreekt, maar veel meer alleen van hetgeen strekt tot profijt en tevredenheid van de Clergie (= geestelijkheid), dat zij haar aanboden om dit alles te bewijzen in een wel aangesteld dispuut, in tegenwoordigheid van haar Heren, wensende dat dit wel haast mocht zijn, etc.

BRON: P. Gilles, Kerckelijke Historie van de Gereformeerde Kercken... eertijds genaamt Waldensen. Vertaald uit het Frans door Gillis van Breen, Amsterdam, 1657, pag. 4547 (enigszins aangepaste spelling).

VI. 3 Martelaren, door A. van Haamstede

1. Nicolaas Sartorius

JAAR 1557

De stad Aoste, waarvan het dal Aoste zijn naam heeft, werd ook in die tijden met het bloed van Nicolaas Sartorius, die te Quier, in Piemont geboren en zesentwintig jaren oud was, besproeid. In Februari van het jaar 1557 was hij van Chambery te Aoste gekomen, om enige zaken als koopman uitte voeren, en wel tijdens men de pauselijke vasten hield. Toen hij nu daar moest vertoeven, en men hem vele fabelen meedeelde, die de opziener in het klooster der Franciscanen op Goede Vrijdag in de lijdenspreek opdiste, bestrafte hij die, en wees het gruwelijke van zulke lasteringen aan, die de monnik tegen de goddelijke waarheid en de heilige Schrift uitgesproken had en weerlegde die.

Nadat hij dit gedaan had, kwam er terstond een schrijver, Ripet genaamd, tot Nicolaas, en sprak hem aldus aan: "Hoe heeft onze prediker niet goed gepredikt?" Nicolaas zei: "Neen, hij heeft schandelijk gelogen." Ripet hernam: "Zo, gelooft gij niet, dat de Heere Christus in de hostie is?" Nicolaas antwoordde: "Hetzij ver van mij, zulks te geloven, want in uw apostolische geloofsbelijdenis staat geschreven: "Hij is opgevaren naar de hemel, zittende aan de rechterhand Gods," enz. Terstond begaf zich de schrijver tot de Franciscaner monnik en de andere pauselijke dienaren, en verlangde, dat Nicolaas zou gevangen genomen worden. Door enige vrome christenen werd hem dit meegedeeld, die hem waarschuwden, dat hij, teneinde het gevaar te ontgaan, de stad zou verlaten. Doch Nicolaas wilde dit niet doen, werd vergenoegd en zei: "O God, zult gij mij de eer aandoen om Uws naams wil te mogen lijden?" Doch zijn goede vrienden hielden zo lang bij hem aan, dat hij eindelijk besloot om heen te gaan, terwijl zij hem zonder gevaar tot Estroble geleidden, drie mijlen vandaar gelegen. Terstond liet men in alle plaatsen naar hem zoeken, teneinde hem gevangen te nemen, terwijl hij eindelijk te St. Remy, aan de voet van de grote berg St. Bernard, werd gegrepen, vanwaar zij hem naar de stad voerden. Toen hij nu door de schout der stad, de heer Antonius de l'Escheu, en andere heren werd ondervraagd, antwoordde hij op alles oprecht en vrijmoedig, zodat zij zich daarover verwonderden. Toen men hem pijnigen wilde, weigerde de beul hem omhoog te trekken, zodat de schout zelf, de rechter en een domheer de handen moesten uitsteken, die hem zeer uitrekten, met de mening om hem hierdoor tot afval en herroeping te brengen. Intussen lieten de heren van Bern niet na, voor hem, als voor hun onderdaan, daar hij in hun gebied gewoond en daar gestudeerd had, te bidden. Doch, nadat zij de armen martelaar bij herhaling ondervraagd hadden, en niets op hem winnen konden, haastte zich de heer Aoste en de anderen met de toepassing van de straf, en spraken het vonnis over hem uit, dat hij levend zou worden verbrand, en wel op de 4den Mei, in het jaar 1557. Toen hij op die dag naar de strafplaats gebracht werd, verleende de Heere hem zulk een kracht en sterkte, dat de rechter, noch de andere vijanden van het Evangelie in het minst iets op hem winnen, of afvallig maken konden. Zo lang hij een lid van zijn lichaam kon verroeren, bleef hij standvastig in de ware aanroeping van de Zoon van God.

2. Mr. Geffroy Varagle

[JAAR 1558.]

Nadat mr. Geffroy Varagle, van Busque, in Piemont, uit de gruwelijke onreinheid van het kloosterleven tot de belijdenis van de Heere Christus gekomen was, betoonde hij zich in de voortplanting der Evangelische leer derwijze, dat hij om de predikaties, die hij in Agrongerdal

uitgesproken had, werd gevangen genomen, en daarna zijn belijdenis te Turijn, in Piëmont, met zijn bloed bezegelde. Toen hij namelijk van Busque naar het Angrongerdal reisde, werd hij op de 17de November in het jaar 1558 gevangen genomen, en hem werd aangezegd om persoonlijk voor de beambte van die plaats te verschijnen. Deze beambte liet hem terstond een eed doen, dat hij, op straffe van honderd.kronen en driemaalengeworgd te worden, de waarheid zeggen zou op hetgeen men hem zou vragen.

Daarna vroeg hij hem, waar hij geboren, hoe oud hij was, welk bedrijf hij uitoefende, en hoeveel zijn vermogen bedroeg aan bezittingen. Varagle antwoordde: "Ik ben te Busque geboren, vijftig jaren oud, en prediker van Gods Woord, en bezit geen goederen."

Vraag. "Weet gij, waarom gij bent gevangen genomen?"

Antwoord. "Neen; uitgezonderd, dat ik vernomen heb, dat gij order van het parlement te Turijn hebt, om hen gevangen te nemen, die de leer prediken, die gij voor een valse aanziet."

Vr. "Hebt gij deze leer gepredikt, en waar, en op wiens bevel hebt gij die gepredikt?"

Antwoord. "Ik heb het Woord Gods in Angrongerdal en te St. Jan, in Lucernerdal gepredikt, en de predikanten van Genève hebben mij, op verzoek der beklagenswaardige christenen, daarheen gezonden."

Vr. "Weet gij niet, dat de koningen het parlement verboden hebben, dat er iemand tegen de roomse kerk prediken zou?"

Antwoord. "Ik weet wel, dat de burgemeesters in de genoemde plaatsen verboden hebben predikanten te bezitten, en een nieuwe leer in te voeren, maar van andere verboden weet ik niet."

Vr. "Hebt gij in de genoemde plaatsen de valse, lutherse en de door de paus verboden leer gepredikt?"

Antwoord. "Ik heb Gods Woord gepredikt, ofschoon ik vroeger priester was."

Vr. "Hebt gij vroeger ook wel de mis gezongen, en bent gij een monnik geweest?"

Antwoord. "Ja, zevenentwintig jaren ben ik monnik en mispriester geweest, wat mij van hart leed doet, daar ik nu zie, dat de mis tegen Gods Woord strijdt."

Er werden hem nog vele andere vragen gedaan; en vooral drukten zij er zeer op, dat hij, de Geneefse leer predikende, het gebod van de koning, zijn wettig opperhoofd, overtreden had. Geffroy antwoordde daarop: "Ik geloof niet, dat ik, door het Evangelie te prediken, onrecht gedaan heb. En, indien de koning zelf in de leer, die ik in Angrongerdal gepredikt heb, onderwezen werd, zou ik niet denken, dat hij die, daar waar zij is, zou tegenspreken of verbieden." Toen men hem het gezag der kerkvergaderingen voorhield, zei hij, dat er vele kerkvergaderingen, nadat Bonifacius de derde de pauselijke naam aangenomen had, volgens de wil van de paus waren ingesteld en gehouden, om de roomse kerk door ongeoorloofde middelen rijk te maken. Aangaande de andere kerkvergaderingen, die tot stichting der gemeente volgens Gods Woord het Niceesche en enige andere verklaarde hij, dat hij zich daaraan graag wilde onderwerpen, als zij met de leer der profeten en die der apostelen overeenstemmen.

Toen de beambte en zijn medebestuurders hoorden, dat Varagle zo getroost en vrijmoedig antwoordde, brachten zij de zaken aan het parlement te Turijn over, terwijl de beambte enige lieden gelastte hem naar Turijn over te brengen, teneinde men daar met zijn rechtsgeding zou kunnen voortgaan. Toen dit daar geschied was, en zij zagen, dat Geffroy een geleerd man was, en hij een heerlijke belijdenis van zijn geloof had afgelegd, stonden zij hem toe alles voor te zeggen, zoals het zou worden opgetekend.

Na dit alles sprak het parlement het vonnis over Varagle uit, meer uitvrees voor verwijt der geestelijken, dan uit overtuiging dat hij de dood verdiend had. Aldus werd Varagle weggevoerd, teneinde hem op de plaats voor het slot te verbranden. Toen hij daar gekomen was, deed hij ten aanhore van ieder belijdenis van zijn geloof, om daarmee te betuigen, dat hij geen ketter maar een christen was. De meesten, die hierbij tegenwoordig waren,

verwonderden zich over zijn leer, en zeiden luid: "Wat wil men van deze man zeggen, die zo goed en christelijk over God, de maagd Maria en alle dingen spreekt? Men doet hem onrecht aan, door hem om het leven te brengen; want men heeft er geen reden toe." Er was ook een priester tegenwoordig, die vroeger een metgezel van Geffroy in zijn onwetendheid was, die hem toeriep: Meester Geffroy, bekeer u, bekeer u!" "Bekeer gij u," antwoordde Geffroy waarmee hij wilde te kennen geven, dat de priester zelf wel reden had, om zich van zijn blindheid en uit zijn ellendige toestand te bekeren. Toen hij aan de paal gebonden was, op een bank stond, en hem de scherprechter als naar gewoonte, om vergeving bad, zei Geffroy: "Reeds geruime tijd heb ik niet alleen u, maar ook hun, die mij het eerst te Barcres grepen, en hun, die mij hier gebracht hebben ja ook hun, die mij tot de dood hebben veroordeeld, uit de grond van mijn hart vergeven. Wees welgemoed, en doe, wat u bevolen is. Mijn dood zal niet zonder vrucht blijven." Daarna bad hij tot God, en toen hij met luider stem bad, worgde de beul hem aan de paal en stak het hout aan.

3. Jan Lodewijk Paschal

[JAAR 1560.]

In het jaar 1560 was de leer van het heilige Evangelie ook tot het koninkrijk Napels en vooral tot Calabrië doorgedrongen. De ware gelovigen in Calabrië begeerden van de Italiaanse gemeente te Genève, waar toen niet alleen in de Franse, maar ook in de Italiaanse, Spaanse en Engelse talen predikatiën werden gehouden een getrouwen dienaar van het Evangelie. Daartoe wisten zij geen geschikter persoon aan te wijzen dan genoemden Paschal, die vroeger daar gestudeerd had. Terwijl hij afwezig was, werd hij eenparig als zodanig gekozen, en zij zonden hem dan ook deze christelijke verkiezing schriftelijk toe. Slechts twee dagen, voor deze brieven aankwamen, was hij met een eerbare jonkvrouw, Camilla Guarina genaamd, gehuwd; doch niettemin ontving hij die brieven met vreugde, deelde aan zijn vrouw mee, wat men aan hem geschreven had, en waartoe hij door de gemeente te Genève verkozen was. Hij zei ook, dat, aangezien deze verkiezing, en dit beroep zonder twijfel door God bestuurd was, en tot Gods eer dienen zou, deze ook meer dan alle wereldse zaken moest worden geschat, opdat zijn lieve vrouw geen bezwaar in deze reis zou hebben. De jonge vrouw, die in de vrees Gods was opgevoed, berustte in de wil van God en van haar nieuwe echtgenoot, doch verzocht, dat hij zo spoedig mocht terugkeren als slechts mogelijk was. Aldus kwam dit jeugdige echtpaar al spoedig te Genève aan. Paschal nam het ambt, waartoe hij geroepen was, aan, en reisde met enige anderen, na vooraf zijn testament gemaakt en afscheid genomen te hebben, naar Calabrië, en ving daar zijn predikambt aan. De onderdrukte christenen van Guardia en St. Sixto, twee steden in het koninkrijk Napels, waarvan Salvator Spinello heer was, hadden hem van Genève beroepen. Toen Paschal in eerstgenoemde plaats gekomen was, begon hij aan de beklagenswaardige christenen, die hongerig waren naar het voedsel des geestelijken levens, de leer van het heilige evangelie te prediken, doch niet zonder grote strijd en tegenstand. Doch de duivel kon de liefelijke reuk van het heilige evangelie onder de stank der antichristelijke afgoderij niet verdragen, en trachtte door allerlei middelen de prediking van de leer der zaligheid en de aanneming daarvan bij de lieden te verhinderen. Hij strooide daarom uit, dat er een Lutheraan in het land gekomen was, die door zijn leer alle dingen verwoestte. Ieder begon te morren, enige knarsten op de tanden, anderen riepen, dat men hem met al zijn aanhangers moest uitroeien, en meer dergelijke uitdrukkingen, die onder het volk verspreid werden. Toen de heer Salvator dit vernam, die toen te Fiscaula, een stad niet ver van Guardia en St. Sixto, was, ontbood hij de voornaamste lieden uit beide steden bij zich. Deze verzochten Paschal met hen te willen meegaan, opdat hij voor hen antwoorden en hun goede zaak verdedigen kon, daar hem dit beter zou gelukken dan hun. Volgaarne voldeed hij aan

hun verzoek. Aldus gingen zij samen op reis, en kwamen te Fiscaula. Nadat zij daar aangekomen waren, raadden enige dienaren van de heer Salvator, dat Paschal zich uit de voeten moest maken en zich niet zou laten zien, doch om de genoemde reden wilde hij zulks niet doen. Toen de heer Salvator hem zag, beval hij terstond, dat men hem gevangen zou nemen, en de anderen laten terug gaan; want hij dacht, dat de zaak van zelf in duigen zou vallen, als hij hun predikant gevangen hield. Paschal moest te Fiseaula bijna acht maanden gevangen zitten. Vervolgens werd hij naar Cosenza gebracht, waar hij enige tijd werd bewaard. Vandaar zonden zij hem naar Napels en eindelijk naar Rome, waar zij hem in een toren, Nana genaamd, drie maanden lieten vertoeven. In al deze plaatsen legde hij een vrijmoedige belijdenis van zijn geloof af, en bleef onder alle ellende standvastig.

Daarna werd Jan Lodewijk Paschal, op de 8ste September in het jaar 1560, op een Zondag des morgens vroeg in een monnikenklooster, Minerva genaamd, gebracht waar men hen, die als Lutheranen waren aangeklaagd, gewoon was te brengen, teneinde daar hunlieden de rechtsgedingen voor te lezen. Toen hem daar zijn rechtszaak in het bijzijn van het gehele volk was voorgelezen, bevestigde hij al zijn antwoorden, die hij op heerlijke wijze gaf, zonder enige bedenking, en wel met een onbevreesd en vrijmoedig hart, terwijl hij God dankte voor de eer aan hem bewezen. Vervolgens werd hij weer in de gevangenis gebracht. De andere dag, de 9e September, werd hij gebonden geleid naar de plaats voor Engelenburg, niet ver van de brug over de Tiber, waar de paus, de kardinalen en andere hoge geestelijken tegenwoordig waren. Daar bewees de gevangene, met weinige maar vriendelijke woorden, dat hij niet als een boosdoener maar als een aanhanger en belijder van Jezus Christus en Diens leer op die plaats gebracht was. Met nadruk zei hij ook, dat zij, die de paus voor een aardse God en stedehouder van Jezus Christus hielden, geheel op de dwaalweg waren, aangezien zich de paus ten allen tijde als een doods vijand der leer van Christus en van de ware godsdienst had doen kennen, en al zijn handelingen, doen en laten genoeg bewezen, dat hij de ware antichrist was. Doch toen deze beklagenswaardige man de paus en zijn aanhangers aldus aan de kaak stelde, riep ieder, en wilde daartoe meewerken, dat hij terstond gedood moest worden. En aldus werd deze Jan Lodewijk Paschal door de beul met de meeste spoed opgehangen, verwurgd, in het vuur geworpen en verbrand op de 9e September in het jaar 1560.

BRIEVEN UIT DE KERKER van Giovan Luigi Paschale

Vanuit de gevangenis van het kasteel van Cosenza, 26 februari 1560.

Aan de broeders van S. Sisto.

Gegroet in Jezus Christus. Geliefde en geëerde broeders.

De eerste les die onze hemelse Meester ons geeft is: *"Wie mij wil volgen, verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volge Mij."* Ik twijfel ik er in het geheel niet aan dat het lijden en het verlaten van eigen land, het verlies van goederen en het blootstellen van het leven aan duizenden gevaren niet een zwaar ding zou zijn voor het vlees, maar ik weet zeker dat het verlaten van Jezus Christus een zeer veel groter verlies is zowel voor het lichaam als voor de geest... Maar hoeveel dwazen zijn er die om het voeden van de buik zich tevreden stellen zonder geestelijk voedsel, zoals ons openlijk dit vreselijke schouwspel toont dat wij alle dagen voor ogen hebben, namelijk deze kerker.

Want we zijn hier met 80 á 100 personen, allen samengeperst in een duistere ruimte, waar de meesten van degenen die eraan ontkomen opgevreten te worden door de luizen, omkomen van honger. Wie zal er nu aan twijfelen dat wij allen liever alles wat wij op deze wereld hebben zouden opgeven, veeleer dan voor altijd tot deze ellende veroordeeld te zijn?...

Maar sommigen zullen zeggen, *dat zij niet de kracht in zich voelen om voor Jezus Christus te sterven* en ik antwoord, *dat wie bang is om in de strijd overwonnen te worden, tenminste moet willen overwinnen en al vluchtend de overwinning verwerven*. Daarom is het jullie toegestaan te vluchten; maar het is jullie op straffe van eeuwige verdoemenis verboden de knieën voor Baäl te buigen...

Zo ken ik er velen uit jullie streek die zich teruggetrokken hebben in de gemeente des Heeren (hiermee bedoelt Paschale Genève) waar zij zich met brood en water meer tevreden voelen dan jullie kunnen zijn met alle genietingen van de wereld...

Maar ik kan jullie zeggen dat met weinig brood en water het lichaam verzadigd kan worden, waar de ziel nooit tevreden zal zijn, maar altijd naar meer zal smachten, totdat zij een spijs gevonden zal hebben die haar voedt met de hoop van het eeuwig leven. En hoe zal dat kunnen zonder de prediking van het Heilig Evangelie waarvan jullie verstoken zijn? Als jullie dus in vrede willen leven ga dan daar leven waar de ziel gevoed zal worden en zo zullen jullie je geweten geruststellen, rust vinden, Jezus Christus belijden, de Gemeente bouwen en jullie vijanden beschamen.

Jullie broeder in Jezus Christus,
Giovan Luigi Paschale.

Aan Camilla Guarino.

Geliefde en eerbare bruid, ik ben de Heere onze God zeer dankbaar voor zoveel genade jegens mij dat ik welhaast verward raak als ik er aan denk. Niet te tellen zijn de zegeningen die Hij mij geeft, waartoe ik ook reken de mogelijkheid die Hij mij nu gegeven heeft om u langs deze weg te kunnen groeten en u in mijn vertroosting te laten delen...

Ik weet wel dat het geduld en de standvastigheid van de christenen zeker geen zinloze domheid is, een ongevoeligheid voor de aanvechtingen des vleses; maar aan de andere kant verheug ik me over de vruchten die in de school van God gegroeid zijn. Daarom stel ik u voor ogen de grote eer die God u bewijst doordat Hij u wil gebruiken in een zo heerlijk dienstwerk, en u zodanig troost in de Geest die alle verdriet wegneemt dat u het in uw bedroefde staat kunt ervaren...

Ik beveel u mijn beminde neef Carlo aan... Voor God mogen mijn geliefde medeleerlingen hun scherpe zeisen gereedmaken, want de oogst is groot en arbeiders zijn er weinige.

Uw bruidegom en broeder in Jezus Christus,
Giovan Luigi Paschale.

BRON: Alexis Muston (red.), *Lettere di un carcerato*. (Brieven van een gekerkerde), Torre Pellice, 1926, pag. 87 e.v.

VII. DE UITMOORDING VAN DE KOLONIE IN CALABRIE 1560

Door Giorgio Tourn

Calabrië (Italiaans: *Calabria*) is een regio in het zuiden van Italië, ten zuiden van Napels. In het noorden wordt zij begrensd door de regio Basilicata, in het westen door de Tyrreense Zee, en in het oosten door de Ionische Zee. Calabrië ligt tegenover het eiland Sicilië, waar het van gescheiden is door de Straat van Messina. De oppervlakte van de regio beslaat 15.080 km² en zij heeft een inwonertal van ongeveer 2,05 miljoen.

De regionale hoofdstad is Catanzaro. De regio is opgedeeld in vijf provincies, met gelijknamige hoofdsteden: Catanzaro, Cosenza, Crotona, Reggio di Calabria en Vibo Valentia.

Calabrië was een belangrijk centrum van de Griekse beschaving voor de opkomst van het Romeinse Rijk. Hier leefde Pythagoras en de bekendste Griekse beelden zijn de Bronzi di Riace die zich nu in het Nationaal Museum van Reggio di Calabria bevinden. Calabrië was vele jaren lang onderdeel van het Romeinse Rijk en kwam onder de heerschappij van het Byzantijnse Rijk na de val hiervan en daarna van de Noormannen. Deze laatsten vormden het Koninkrijk Napels, dat in diverse hoedanigheden over Calabrië heerste tot de eenwording van Italië. Dit koninkrijk zelf kende vele overheersers: De Habsburgse dynastieën van zowel Spanje als Oostenrijk en de Franse Bourbon dynastie.

De echo van de godsdienstige omwenteling in Piemonte en in het bijzonder het bericht over de kerkbouw die daar plaatsvindt bereikt al snel Calabrië en zet het wereldje van de Waldenzen daar op zijn kop. Zij hebben namelijk, zoals alle groepen Waldenzen in Zuid-Italië, in zo goed als volledige terughoudendheid geleefd; afgezonderd maar niet geïsoleerd, omdat de barben doorgegaan zijn met het afleggen van regelmatige bezoeken binnen de grote Waldenzer diaspora. Men vormt kleine eilanden binnen de plaatselijke maatschappij met medeweten van de feodale machthebbers en stilzwijgen van de kerkelijke. Dit bestaan kost weinig moeite in een gebied rijk aan particularisme, culturele eigenheid en spiritualiteit.

Niettemin ondergaan ook de Calabrese Waldenzen een snel proces van religieuze bewustwording. De etappes zijn klassiek: het sturen van een boodschap naar de broeders in Piëmonte, een verzoek aan Genève om mensen en middelen, en het stichten van gereformeerde kerken in de nieuwe zin met onderwijzing en prediking.

Giacomo Bonello preekt enige tijd in Calabrië en Apulië en dringt daarna met een verkenningsmissie vermetel door tot in Sicilië. Nadat hij op 22 februari 1560 gearresteerd is, wordt hij veroordeeld en sterft hij de marteldood op de brandstapel in Palermo.

Gian Luigi Paschale lukt het wat langer te blijven werken, maar als hij zo onvoorzichtig is om een afvaardiging uit Guardia, opgeroepen door markies Spinelli, te vergezellen, wordt hij gevangengenomen samen met Marco Uscegli, één van de meest sprekende vertegenwoordigers van het plaatselijk Waldenzendom. Na maanden hechtenis in Cosenza, Napels en Rome en een reeks van processen, wordt hij ter dood veroordeeld en op 16 september 1560 opgehangen voor het S. Angelo-kasteel.

Over Paschale dient nog wat meer gezegd te worden omdat hij typerend is voor het 16e eeuwse Waldenzendom. Geboren in Cuneo, kiest hij een militaire loopbaan en binnen de kring van de troepen met protestantse huurlingen komt hij in aanraking met het Evangelie. Hij vlucht naar Genève en werpt zich onder leiding van Calvijn op de theologiestudie. Dit is hem echter niet voldoende en daarom begeeft hij zich in het boekhandelsvak. Paschale is niet

slechts boekverkoper, zoals Gonin, maar ook uitgever. Een hele serie bijbelse boeken rolt van zijn persen en in het bijzonder het Nuovo Testamento di Iesu Christo Nostro Signore uit 1555, het eerste Nieuwe Testament van de hand van een evangelisch Italiaan. Het is een druk bestaan dat hij samen met zijn jonge vrouw leidt. Op 25-jarige leeftijd aanvaardt hij de gevaarlijke missie naar Calabrië. Wat voor soort man hij was wordt openbaar uit zijn brieven uit de gevangenis; deze behoren tot de hoogtepunten van de Italiaanse religieuze lectuur.

Zoals in Turijn met Varaglia en in Chambéry met de 5 jonge dominees, denkt men ook in Rome met Paschale één van de propagandisten van de Reformatie uit te schakelen en hierdoor de beweging te ontwrichten. Het volk echter herstelt de organisatiekaders en de wrede onderdrukking mondt onvermijdelijk uit in de imperialistische politiek van Philips II.

Kardinaal Alessandrino, de latere paus Pius V, stuurt als eerste maatregel Alfonso Urbino en Valerio Malvicino als inquisiteurs op pad. Het is november 1560. Aangekomen in Cosenza beginnen ze de verhoren met het onvermijdelijke gevolg van martelingen, mensen die elkaar aanbrenge en opgelegde straffen. De gouverneur van de streek biedt een gewillige en efficiënte wereldlijke arm en werkt volledig mee aan de onderdrukking door de monniken. Langzaam maar zeker verspreidt de terreur zich over het land. De bewoners van de streken met Waldenzen verlaten de dorpen en vluchten naar de bossen en de hoogten. Bij een razzia rond S. Sisto gebeurt echter het onvoorziene: de speurders verdwalen en de Waldenzen - geneigd tot wanhoop en begunstigd door hun bekendheid ter plekke - verjagen de strafexpeditie, waarvan vele doden achterblijven, waaronder de gouverneur zelf.

Het koninkrijk Napels schijnt op de rand van de crisis te verkeren en de onderkoning verplaatst zich naar Cosenza. (Liggend in een vallei, 238 m. boven de zeespiegel) De inquisiteurs schrijven een heilige ketterjacht uit en de Spaanse infanteristen, de 'mariniers' van die tijd, ontschepen zich. Zij zijn getraind in de Amerikaanse veldtocht en gespecialiseerd in anti-guerrilla-operaties. Uit de kerkers komen de veroordeelden te voorschijn, al het uitvaagsel van het koninkrijk dat zich door het bloed van de 'kettters' zal zuiveren van eigen misdaden.

In mei 1561 zet de oorlogsmachine zich in beweging, aanvankelijk met voorzichtigheid, gezien het krachtvertoon van de Waldenzer boeren; uitingen van verzet zijn echter sporadisch. De aloude traditie van geweldloosheid, de gereformeerde onderdanigheid aan het gezag, de onschuld en eenvoud van geest bepalen de houding van de Waldenzen; zij wenden zich tot de autoriteiten. Op 5 juni valt S. Sisto met zijn 6000 inwoners ten prooi aan de vlammen. **Guardia Piemontese**, (La Guardia) dat kort daarna door verraad ingenomen wordt, wordt met medeweten van markies Spinelli verwoest. De gevangenen worden als fakkels verbrand of als slaven aan de Moren verkocht.

Zij worden veroordeeld tot een langzame dood in de kerkers van Cosenza, echte tijgerkooien waar de touwen, waarmee ze gebonden waren, zo strak zaten dat het vlees begon te rotten.

De verdrukking bereikt de grootste felheid in de uitmoording van **Montalto Uffugo** op 11 juni, hetgeen door een ooggetuige beschreven wordt in huiveringwekkende termen: op de trap van de parochiekerk worden 88 Waldenzen als slachtdieren afgemaakt, de één na de ander, in een zee van bloed.

De militaire operatie duurt een paar weken, de indoctrinatie en de herkatholisering duren jaren. De Jezuiten doen hun werk met onverbiddelijke gestrengheid. Zij wissen voor altijd ieder spoor van een Waldenzer traditie uit, met uitzondering van de taal die tot op heden is blijven bestaan als een Provençaals element op Calabrees gebied.

Het martelaarschap van de Waldenzenkerk van de Provence had de verontwaardiging gewekt van Europa, de Calabrese uitmoording vindt echter geen diepe weerklank in de maatschappij

van die tijd. Het eerste heeft de dimensie van een ongegronde misdaad in de wereld van de laat-Renaissance, het tweede is verstikt in het statische en duistere klimaat van de Spaanse Contrareformatie en heeft reeds het absurde en wrede aspect van de bloedbaden van de 17e eeuw.

DE EERSTE GODSDIENSTOORLOG

In de morgen van diezelfde 5e juni 1561 waarop de vernietiging van de Waldenzenkolonie in Calabrie plaatsvond, stapte een groep Piëmontese bergbewoners, ook Waldenzen, het paleis van de prinsen van Acaia in Cavour binnen om de vertegenwoordigers van de Savooyse hertog Emanuel Filibert te ontmoeten. Zij traden daar niet binnen als verdachten, opgeroepen voor een proces, maar als vrije mensen, wel eerbiedig zoals het onderdanen van een 16e-eeuwse vorst betaamt, maar als overwinnaars! Mérindol, Guardia en Cavour: drie totaal verschillende pagina's uit de geschiedenis van de Waldenzen. Deze drie belangrijke gebieden van het middeleeuwse Waldenzendom leken vanaf de dag van Chanforan mogelijkheden tot uitbreiding te bieden. Twee ervan waren reeds vernietigd, slechts het derde in Piëmonte was overgebleven.

Als hij terugkeert in zijn gebieden vaardigt ook Emanuel Filibert onderdrukkingsedicten uit tegen de Reformatie en de gerechtshoven beginnen de ketterjacht. De stroom vluchtelingen richting Genève groeit.

De hertog is geen Spaanse hidalgo, visionair en fanatiek, maar een berekenende Savoyaard. Hij weet heel goed dat de katholieke godsdienst zeer gebaat is bij zijn restauratiepolitiek jegens het protestantisme, maar hij begrijpt ook dat het beter is de revolutie te laten verstikken dan deze uit te roeien.

Met de kleine kernen in de vlakke en de afgelegen gezinnen heeft men geen erbarmen, maar met het dichtbevolkte Lusemadal wordt onderhandeld. De eerste gespreksronde wordt gevoerd door de Jezuiten onder leiding van Antonio Possevino: openbare vasten en polemische redevoeringen. In Ciábas vindt het grote openbare dispuut plaats tussen de Jezuiet en de Napolitaanse Scipione Lentolo, opvolger van Varaglia.

Vastberaden mannen van nog geen 30 jaar bestrijden elkaar zeer hartstochtelijk met citaten en Bijbelteksten in het bijzijn van het volk, de clerus en de graaf van Lusema als ondeskundig scheidsrechter.

Achter Lentolo staat het protestantisme met het nieuwe maatschappijbeeld, achter Possevino de Contrareformatie met handhaving van de gevestigde orde.

Theoretisch boekt het debat geen resultaten want ieder blijft bij zijn standpunten, maar feitelijk moet men constateren dat het Angrognadal 'neen' zegt tegen de kerk van de Jezuiten. Indirect zegt men echter ook *nee* tegen hun maatschappij, tegen hun wereldbeeld. Emanuel Filibert moet daarvan kennis nemen. Dit openbare dispuut is als een klein plattelandsvoorspel op de grote vergadering in Poissy, waar enkele maanden later protestantse en katholieke theologen voor Catherina van Frankrijk zullen debatteren. Dit is het klimaat van het Frankrijk van de Valois en niet van het Spanje van Filips II.

Een paar weken later bezoekt Filippo di Raconigi de kerkdienst in Ciábas. Hij is van koninklijken bloede en luistert zonder de zaak te verstoren naar de bezielde voordracht van Lentolo. De Waldenzen overhandigen hem een serie documenten om hun positie duidelijk te maken: *geloofsbelijdenis*, *apologie*. Is Raconigi een intellectueel die nieuwsgierig en geïnteresseerd is of is hij slechts een politicus? Wie kan het zeggen?

Hij is duidelijk een edelman naar Franse snit. Aan het hof is echter ook de hertogin die zowel Frans als protestants is. Margherita van Frankrijk vervult met veel voorzichtigheid en wijsheid haar rol van hertogin van een katholieke staat, maar ook die van verdedigster van de rechten van haar geloofsgenoten.

De situatie blijft maandenlang onveranderd en de hertog moet met geweld tot een oplossing zien te komen. Met een brief van 13 september 1560 vertrouwt hij het commando van het leger toe aan Giorgio Costa, heer della Trinitá. In dit leger keert Possevino terug als kapelaan. Het doel is de orde in het Lusernadal te herstellen.

Wat volgens de hertog slechts iets meer dan een politie-actie moet zijn, loopt echter uit op een moeilijke en gevaarvolle militaire veldtocht. Voor de Waldenzen wordt het het moment van de waarheid.

De onderneming doorloopt een aantal stadia. In het begin is er de fase van onzekerheid. Het is eind oktober, op de bergen werden de laatste oogsten binnengehaald en de winter staat voor de deur. De gemoedsgesteldheid is afwachtend: ongelooft en bezorgdheid lopen dooreen zoals bij de broeders in Calabrie. Men blijft hopen dat de bedreigingen bij woorden blijven en dat de hertogelijke macht zich tevreden laat stellen met verklaringen van gehoorzaamheid en onderdanigheid.

Maar in november vinden de eerste schermutselingen plaats. Er komen steeds meer troepen en er worden fortificaties en kastelen gebouwd. Benden huursoldaten beginnen onder in de dalen te plunderen. De voormannen hebben onderhandeld maar het volk weigert: zij zullen weerstand blijven bieden om zichzelf en hun voortreffelijk erfdeel te verdedigen.

Duizenden Piëmontese gelovigen hebben intussen een andere keus gemaakt: de emigratie. (...)

De Waldenzen gaan over tot de aanval bestormen de Katholieke kerk van Bobbio en de garnizoenen en steken de fortificaties in brand. De oorlog begint op 14 februari en duurt tot eind april. Costa della Trinita begint een aanval op Pra del Torno. Een zeer ongelijke strijd vraagt aan beide zijden slachtoffers. De strijd eindigt in een Verdrag van vereniging, 1561.

VIII. Een groot aantal gelovigen, om de belijdenis van het heilig Evangelie, in Calabrie omgebracht, door A. van Haamstede

JAAR 1561

In het jaar onzes Heeren en Zaligmakers 1561, kort na de dood van mr. Lodewijk Paschal, ontstond er een grote vervolging in het koninkrijk Napels. Doch, voor wij met dit verhaal voortgaan, moeten wij weten, dat mr. Lodewijk Paschal predikant was bij de geheime gemeenten, die zich te Guardia en Sint Sixto, beide steden in het koninkrijk Napels, bevonden. Deze goede man was, zoals boven is verhaald, door de gemeente van Genève gezonden, om daar het Woord van God te verkondigen, wat hij ook, volgens zijn roeping met de grootste ijver deed, waarbij hij zijn vrouw verliet, *die hij nog geen acht dagen gehuwd had*. Hij werd eindelijk door Salvator Spinello, heer van Guardia, gevangen genomen. En, nadat hij vele troostrijke brieven aan zijn bedroefde jonge vrouw en aan de broeders der gemeente te Genève geschreven had, heeft hij eindelijk de leer van het heilige Evangelie, dat hij het volk getrouw had verkondigd, met zijn bloed bezegeld.

Toen deze goede herder door de vijanden der waarheid omgebracht was, werden de schapen verstrooid, niet alleen in Guardia, maar ook in de omliggende plaatsen, zodat er in korte tijd vele gelovigen om de belijdenis van de ware christelijke godsdienst werden gevangen genomen. De vijanden der waarheid noemden deze goede lieden *Ketters, Lutheranen, scheurmakers*; en met deze benamingen zochten zij hen bij de lieden gehaat te maken, ten gevolge waarvan de gelovigen niet meer geacht werden dan dieren, en vele pijnigingen moesten verduren; ja, zij werden in zo groot aantal en op zulk een jammerlijke wijze vermoord, dat een stenen hart er door bewogen moest worden.

Andreas Honsdorf schrijft in zijn boek: "Het toneel der voorbeelden" genaamd, dat er op de 11e Juni, ook volgens de getuigenissen van Job Fineel, in zijn derde boek van *De wonderen van onze tijd*, te **Montalto**, een stad in het Napelse rijk, vele gelovige gevangenen werden gebracht, waar zij terstond in de gevangenis geworpen en kort daarna ter dood veroordeeld werden. Toen het doodsvonnis over hen was uitgesproken, sneed de beul de een na de ander, als een hoop schapen, de hals af. In deze tijd werden op één dag achtentwintig (28)⁴ lieden op wrede wijze omgebracht. Hun lichamen werden in vieren gesneden, en de stukken opgehangen langs de grote wegen in Calabrië.

Kort daarna werden er nog omtrent honderd (100) vrouwen om de belijdenis van het evangelie, gedood, en zeven ouderlingen levend verbrand.

Intussen hielden deze vervolgers, door zo veel bloed der christenen nog niet verzadigd, niet op de gelovigen door geheel Calabrië te vervolgen, zo zelfs, dat er omtrent zestienhonderd (1600) gevangenen waren, van welke enige standvastig in het geloof bleven, en hun bloed voor de Naam van Christus lieten vergieten, terwijl enige in hun geloof verflauwden, zich door pijnigingen lieten bewegen, en van de waarheid afweken. Anderen wisten te ontvluchten, en hielden zich, zolang de vervolging duurde, in andere plaatsen op.

Nu rest ons mee te delen, hoe deze vervolgers van de Naam van Christus met deze gevangen gehandeld hebben, en op welke vreselijke wijze zij het bloed van deze martelaren vergoten; daartoe is het echter niet nodig, zelf een verhaal samen te stellen, aangezien ons een brief in handen gekomen is van een pausgezinde, die uit Montalto geschreven was, waarin de wijze vervat is, op welke zij met deze beklagenswaardige lieden hebben gehandeld; waarin zij met hun eigen hand de barbaarsheid, jegens deze gelovigen bedreven, als in een spiegel ieder

⁴ Tourne schrijft 88

voorstellen. Wij willen daarom liever hun eigen woorden meedelen, teneinde de getuigenissen van onze tegenpartij strekken, om de bloeddorstigheid van de pausgezinden aan het licht te brengen, tot hun grote schande en eeuwige schaamte.

De brief, die uit het Italiaans getrouw vertaald is, luidt als volgt:

"Eerwaarde heren,

tot heden heb ik u meegedeeld al wat dezer dagen is voorgevallen, en hoe wij gehandeld hebben met de ketters, die hier gevangen waren. Nu rest ons te verhalen, wat op deze dag plaats had. Te goeder uur is men begonnen een gruwelijk rechtsgeding jegens deze genoemde Lutheranen in te stellen, die, als ik er aan begin te denken, mij het hart doet beven en doet ontzetten van schrik.

Ik kan dit volk voor u wel bij een hoop schapen vergelijken. Zij waren samen in één huis gesloten. Toen de beul daar kwam, begon hij er een uit te slepen, bond hem een doek voor de ogen, en bracht hem op een uitgestrekte plaats, die niet ver van het huis was, waarin zij allen waren gevangen gezet. Na daar gekomen te zijn, liet hij hem knielen, trok een scherp mes uit de schede, sneed hem daarmee de keel af, en liet hem onverschillig liggen. Terstond deed hij hem de bebloede doek van de ogen, liep met het mes in de hand om een ander te halen, die hij op dezelfde wijze behandelde, en eindigde niet dan nadat hij omtrent achtentachtig (88) lieden op deze wijze de hals had afgesneden.

Gij kunt wel denken, welk een droevig schouwspel dit was. Wat mij aangaat, mij schieten de tranen in de ogen, terwijl ik u dit schrijf. Er was niemand van de toeschouwers, die, na er een de hals te hebben zien afsnijden, zo moedig van hart was om ook de tweede te zien ombrengen, en wel omdat zij zo ootmoedig ter dood gingen, zo zelfs, dat het bijna onmogelijk is voor iemand, die dit niet gezien heeft, te kunnen geloven. Enige stierven en zeiden, dat zij aannamen, wat wij geloven, doch het merendeel is niettemin gestorven in hun vervloekte hardnekkigheid; en de bejaarde grijsaards gingen zeer blijmoedig naar de strafplaats, maar de jongelingen met grote vrees.

Ik beef, wanneer ik aan deze dingen denk, en mij de onverschrokken beul voor ogen stel, die in zijn mond het bloedige mes en de bebloede doek in zijn hand had, waarmee hij hun de ogen bond, die zijn handen gebaad had in dat mensenbloed, en aldus naar het huis liep, vanwaar hij deze lieden haalde. Na er een gegrepen te hebben, zou men gemeend hebben, dat hij een vleeshouwer was, die was gekomen om een hoop schapen de hals af te snijden. Men gaf bevel enige karren te doen komen, die nu reeds aangekomen zijn, waarop de rompen van deze lieden geladen werden, die allen zullen worden vervoerd naar de uiterste grenzen van deze provincie, vandaar verder op de grote postweg tot de uiterste grens van Calabrië. Indien zijn Heiligheid de paus of mijnheer de onderkoning niet aan mijnheer de Markies bevelen dit werk te staken, zal hij met de anderen, die nog gevangen zitten, voortgaan, en hun allen dezelfde weg leren bewandelen.

Heden is er bevel gegeven, honderd van de oudste vrouwen in deze stad te doen brengen, om die eerst te laten pijnigen, en daarna ter dood te veroordelen, om alzo een ronde som te hebben van honderd mannen en honderd vrouwen.

Ziet hier wat ik u van het rechtsgeding kan meedelen. Het is nu vier uren in de namiddag, en spoedig zullen wij de woorden vernemen van enige lieden, die zij gesproken hebben naar de strafplaats. Zeven zijn er, die verhard bleven in hun gevoelens, om geen kruis te willen zien, noch te willen biechten; deze zullen levend worden verbrand.

Het aantal ketters, binnen Calabrië gevangen, bedraagt duizend en zes honderd, die veroordeeld zijn. Het aantal tot nu toe omgebrachten bedraagt achtentachtig, zoals boven is meegedeeld.

Deze lieden zijn afkomstig uit de valleien van Angronga, op de grenzen van Savoye, in Calabrië, die wij Ultramontanen noemen.

Onder hen heerste vreselijke bloedschande, die zij onder elkaar, zonder onderscheid van personen, plegen, waarbij zij het licht uitblazen, en de woorden spreken: "Crescite & multiplicamini,"⁵ zoals velen van hen hebben bekend.

In verschillende provinciën van dit rijk zijn nog vier plaatsen, waar dit volk woont, doch van wie men niet hoort, dat zij slecht leven. Zij zijn een onnozel en onwetend volk, dorpsbewoners en arbeiders.

Ik heb vernomen, dat er bij het sterven velen hunner teruggekeerd zijn tot de Roomse Kerk.

Geschreven uit Montalto, 11 Juni 1561.

De lasteringen van deze beklagenswaardige pausgezinde, die in zijn brief vervat zijn tegen de onschuld en de standvastigheid van deze martelaren, zijn zo grof en onbeschaamd, dat men geen papier of inkt behoeft te verkwisten, om die te weerleggen. Het is genoeg bekend, waarmee de heilige samenkomsten der christenen steeds van de vroegste tijden aan werden beschuldigd. Thans durven de meest gezworen vijanden der waarheid zulke valse lasteringen niet meer uit te strooien, dan onder hun afgodendienaren. En, indien ook al enige van deze onschuldige lieden, uit menselijke zwakheid, de waarheid niet zo standvastig hebben voorgestaan als zij wel hadden behoren te doen, zijn toch de moordenaars, die in hun vreselijke gruwelen jegens zulke lieden voortgingen, zoveel te minder te verontschuldigen, vooral omdat zij zich beijverd hebben, de lust van hun moordzuchtige geest op te volgen, om de ziel samen met het lichaam te verwoesten.

Terwijl wij deze brief ontvingen, en bezig waren om die in ons boek op te nemen, als een getuigenis van een onmenselijke wreedheid, begaan tegen de ware gelovigen van Christus, hebben wij in handen gekregen een geschiedenis van het koninkrijk Napels, geschreven in Italië, en gedrukt in het jaar 1591, waaruit wij ontleend hebben wat deze schrijver, die een vroom pausgezinde was, van deze vervolging heeft opgetekend.

Zijn woorden luiden als volgt:

“In deze tijd, te weten in het Jaar 1560, werden in Calabrië vele kettters ontdekt, die onbeschaafde en onnozele lieden waren, bijna niets wetende, maar die nochtans door een verborgen en aangenomen boosheid, samenspannen tegen het katholieke geloof. Tot hun grote schade en verderf zonden zij hen naar Genève, waar enige hunner waren geboren, en lieten twee predikanten vandaar komen, die in deze nieuwe gevoelens zeer goed waren onderwezen. Deze predikten in het openbaar, zodat in korte tijd de steden **Guardia** en St. Laurens, welke plaatsen onder het gebied van Salvator Spinello, ridder van Napels, behoorden, en nog enige andere steden van deze ketterijen ten enenmale werden vervuld.

Spinello werd daarvoor gewaarschuwd, en deze heeft eerst door zijn eigen middelen en daarna door hulp van de onderkoning, al dit volk met het zwaard uitgeroeid, omdat zij als hardnekkige lieden liever in deze moedwilligheid wilden sterven, dan zich tot de gehoorzaamheid van de kerk overgeven. Er waren er, die in grote scharen zich naar het veld begaven, waar zij meenden op machtige wijze de soldaten te kunnen weerstaan, die door de onderkoning gezonden waren. Doch deze zijn eindelijk allen omgebracht, zodat men op één dag omtrent honderd tachtig (180) lieden heeft doen sterven.

Spinello wilde liever, als een katholiek vorst, zijn land ontvolken, of van mensen beroven, dan zulk een pest onder zijn rechtsgebied verdragen. Hun bezittingen werden verbeurd verklaard, naar Napels gebracht, en daar, tot voordeel van de overheid, verkocht welke een aanzienlijke som opbrachten.”

⁵ ‘Genereer en vermenigvuldig u’

Wat deze pausgezinde geschiedschrijver zegt, dat *namelijk enige van deze beklagenswaardige lieden hebben gepoogd zich met wapens te verdedigen*, is niet anders dan grove laster, want niemand hunner heeft ook enige tegenstand geboden. En, wat hij kort daarna in zijn aantekeningen daarbij heeft gevoegd, getuigt duidelijk van de ellende van deze pauselijke onderdanen. In die aantekeningen voegt hij het volgende er bij.

Uitvoeriger verhaal, ontleend aan hetzelfde Italiaanse boek.

"De inwoners van **La Guardia** en **Sint Sixto**, beide steden in het koninkrijk Napels, en vooral de bewoners van Guardia, zonden vier hunner voornaamste mannen naar Genève, om vandaar te worden voorzien van uitnemende predikanten, die hen moesten onderwijzen in de duivelse dwaasheid, waartoe zij gevallen waren.

Salvator Spinello, die daarna markies werd, was heer van Guardia en Sint Sixto, welke steden behoorden tot het hertogdom van Montalto. Behalve deze steden waren er nog enige kleine plaatsen, die gemeenschap hielden met deze vervloekte kettters, zoals Faito, Castelluccio, Lucelle, Montleon en Montaigu; doch al deze plaatsen en dorpen lieten, door de ijver van de bisschop van Bovine, geloofsrechter daar, hun valse leer varen, waardoor zij aan de straf ontkwamen, die zij anders zouden hebben verdiend.

Die van St. Sixto en van Guardia, die standvastig bleven in hun hardnekkigheid, gedroegen zich zo, dat het hof met geduchte gestrengheid jegens hen te werk ging, en vooral bij die van Guardia, waar Spinello bevel kreeg hen te vervolgen en te straffen.

Spinello beweerde, dat de stad Guardia op een plaats gelegen was, waar men moeilijk kon bijkomen, zodat zij zeer moeilijk met de wapenen was te overwinnen. Hij nam op zich deze stad op bedrieglijke wijze te overvallen, hetwelk hij ook op de volgende wijze deed.

Hij nam vijftig van zijn dienaars, op wie hij goed vertrouwen kon. Deze zond hij, stevig geketend, naar Guardia, vergezeld van andere soldaten, die hen daar overbrachten als in een plaats, waar zij goed bewaard zouden zijn. Ieder hunner had een pistool onder de klederen verborgen. Toen dit volk te Guardia gekomen was, overmeesterden zij de stad zonder enige tegenstand, daarna boeiden zij met de ketens, waarin hun metgezellen gekluisterd waren, de voornaamste uit de stad, en namen hen gevangen. Na dit te hebben gedaan, gaven zij een sein aan Spinello, die zich niet ver in een bos met drie honderd goed gewapende mannen had verborgen.

Toen deze in de stad gekomen was, liet hij al de gevangenen, met al de andere landgenoten, die zij daar hadden gevangen genomen, wegleiden. Nadat deze allen op één plaats gebracht waren, werden zij met een wrede maar welverdiende dood omgebracht; enige werden onthalsd, anderen het lichaam opengesneden, en enige van hoge rotsen geworpen.

Het is inderdaad zonderling, van de hardnekkigheid van dit volk te horen spreken; want terwijl de vader zijn zoon zag onthoofden, en de zoon zijn vader, lette de een er nog minder op dan de ander, maar zij zeiden allen, *dat zij zich verblijdden, daar zij engelen Gods zouden zijn*. Derwijze had de duivel, aan wie zij ten prooi gegeven waren, hun de ogen verblind."

Tot zover de pausgezinde geschiedschrijver.

Nu is er nog slechts mee te delen, hoe deze tirannen en vijanden der waarheid handelden met de vrouwen, die zij gevangen genomen hadden. Enige van haar werden in de gevangenis door vergif omgebracht, welke dood niet minder wreed was dan die van haar mannen, ouders en vrienden. Wat de leugens en lasteringen van deze Napelse geschiedschrijver aangaat, deze zijn overvloedig weerlegd door de onschuld, het geduld en de onoverwinnelijke lijdzaamheid van deze Godzalige martelaren, waarvan hij zelf getuigenis aflegt, tot grote schande en oneer van de vervolgers.